

1. საერთაშორისო სამართალი და საერთაშორისო სისტემა

საერთაშორისო სისტემა, ფართო გაგებით, მოიცავს ყველა იმ ურთიერთობას, რომელიც სახელმწიფოს გარეთ წარმოქმნილი ურთიერთობების კომპონენტებს შეიცავს, განურჩევლად იმისა, ატარებს კონკრეტული ურთიერთობა სამთავრობათაშორისო თუ არასამთავრობათაშორისო ხასიათს, მონაწილეობს მასში ფიზიკური თუ იურიდიული პირი, პოლიტიკური პარტია თუ სახელმწიფო, როგორც სუვერენული უფლებების მატარებელი. ამგვარად, საერთაშორისო სისტემის ამ ცნებაში შედის ყველა საერთაშორისო მოვლენა, სახელმწიფოთა შორის არსებული ყველა ურთიერთობა. **საერთაშორისო სისტემა, ვიწრო გაგებით**, მოიცავს მხოლოდ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებს, ე. ი. ისეთ ურთიერთობებს, რომლებშიც ძირითადად მოქმედ პირებად, სუბიექტებად, გამოდიან **სახელმწიფოები**, როგორც სუვერენული პოლიტიკური ერთეულები, აგრეთვე სახელმწიფოთა მიერ შექმნილი საერთაშორისო **სამთავრობათაშორისო ორგანიზაციები**. სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების სუბიექტების გარდა, ეს სისტემა მოიცავს აგრეთვე ამ ურთიერთობების შედეგად წარმოშობილ სამართლებრივ, მორალურ და სხვა ნორმებს (საერთაშორისო სამართალს, საერთაშორისო ადათს, საერთაშორისო მორალს, საერთაშორისო თავაზიანობას), რომლებიც თავის მხრივ, აქტიურ ზეგავლენას ახდენენ არსებულ საერთაშორისო ურთიერთობებზე.

საერთაშორისო სამართალი კონკრეტული საერთაშორისო სისტემის - სახელმწიფოთაშორისი სისტემის განუყოფელი ნაწილია და უნდა განიხილებოდეს მთელი სისტემის ყველა კომპონენტთან მჭიდრო კავშირში. საერთაშორისო სამართალი საერთაშორისო პოლიტიკური, ეკონომიკური, სავაჭრო, კულტურული და სხვა ურთიერთობების იურიდიული ჩარჩოა, რაც ამ ურთიერთობებს სპეციფიკურ, სხვა სოციალური მოვლენებისგან განსხვავებულ ხასიათს ანიჭებს. **საერთაშორისო სამართალი ეწოდება მხოლოდ იმ ნორმებს, ანუ ქცევის წესებს, რომლებიც სახელმწიფოთა ან სხვა სუბიექტთა ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე იქმნებიან და რომელთა შესრულების უზრუნველყოფა თვით სახელმწიფოთა ან სხვა სუბიექტთა მიერ ინდივიდუალურად ან კოლექტიურად ხორციელდება.** საერთაშორისო სამართლის ძირითად **სუბიექტს** წარმოადგენს სახელმწიფოები. ფიზიკური პირი ინდივიდუალური საერთაშორისო სისტემის სამართლის სუბიექტი ხდება მხოლოდ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში. საერთაშორისო სამართლის რეგულირების **საგანი** მხოლოდ **სახელმწიფოთა მთავრობათაშორისი ურთიერთობებია**. საერთაშორისო სამართლის **ობიექტად** შეიძლება იყოს მხოლოდ: ა) სახელმწიფოს მოქმედება; ბ) მოქმედებისგან თავის შეკავება; გ) სახელმწიფოს ტერიტორია. საერთაშორისო სამართლის წყაროებია სახელმწიფოთაშორისი შეთანხმების შედეგად ჩამოყალიბებული ნორმები - **საერთაშორისო ხელშეკრულებები და საერთაშორისო ჩვეულებანი**, ე. ი. საერთაშორისო სამართლის ნორმებს ქმნის არა რაიმე ზესახელმწიფოებრივი საკანონმდებლო ორგანოები, არამედ თვით საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები. ყველა ლოკალური საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა, მიუხედავად თავისუფებებისა, უნდა შეესაბამებოდეს საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს. საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმები და პრინციპები შესრულებულ უნდა იქნას საერთაშორისო სამართლის სუბიექტების მიერ.

2. განსხვავება საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივ სამართალს შორის

საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივ სამართალს შორის განსხვავება შემდეგია: 1. საერთაშორისო სამართლის ძირითად **სუბიექტს** წარმოადგენს სახელმწიფოები. ფიზიკურ პირს მხოლოდ გარკვეულ სფეროებში ვხვდებით: მან შეიძლება დამოუკიდებლად იმოქმედოს, გამოიყენოს საერთაშორისო სამართალი ადამიანის უფლებების დარღვევისას. ფიზიკური პირი ინდივიდუალური საერთაშორისო სისტემის სამართლის სუბიექტი ხდება მხოლოდ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში. 2. საერთაშორისო სამართლის რეგულირების **საგანი მხოლოდ სახელმწიფოთა მთავრობათაშორისი ურთიერთობებია**, ე. ი. ისეთი ურთიერთობები, სადაც სახელმწიფოები მონაწილეობს, როგორც ერთიანი, უზენაესი, სუვერენული უფლებების მქონე ძალა, ანუ ხელისუფლების მქონე სუბიექტი. ურთიერთობანი, რომელნიც საზოგადოებრივი, რელიგიური და სხვა ამგვარი ხაზით ხორციელდება, არ ექვემდებარება საერთაშორისო სამართალს. 3. საერთაშორისო სამართლის **ობიექტად** შეიძლება იყოს მხოლოდ: ა) სახელმწიფოს მოქმედება; ბ) მოქმედებისგან თავის შეკავება; გ) სახელმწიფოს ტერიტორია. 4. საერთაშორისო **სამართლის წყაროებია** სახელმწიფოთაშორისი შეთანხმების შედეგად ჩამოყალიბებული ნორმები - საერთაშორისო ხელშეკრულებები და საერთაშორისო ჩვეულებანი, ე. ი.

საერთაშორისო სამართლის ნორმებს ქმნის არა რაიმე ზესახელმწიფოებრივი საკანონმდებლო ორგანოები, არამედ თვით საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები. 5. იგივე სუბიექტები უზრუნველყოფენ საერთაშორისო სამართლის შესრულებას.

3. საერთაშორისო სამართლის ნორმების იერარქია

საერთაშორისო სამართლის ნორმების იერარქია ამგვარად შევიძლია ჩამოვყალიბოთ: 1. საყოველთაოდ აღიარებული ძირითადი პრინციპები, რომელნიც ყველა ან თითქმის ყველა სახელმწიფოს მიერაა ცნობილი, ამ ქვეყნების სოციალური სისტემების არსის მიუხედავად. 2. საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ცალკეულ დარგში გაბატონებული პრინციპები, რომელნიც ძირითად პრინციპებთან შესაბამისობაში უნდა იყვნენ. 3. ძირითადი და დარგობრივი პრინციპების შესაბამისობაში არსებული დარგობრივი ნორმები, რომელნიც აღნიშნული პრინციპების კონკრეტულობას წარმოადგენენ. 4. ლოკალური საერთაშორისო-სამართლებრივი პრინციპები და ნორმები, რომელნიც ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ურთიერთობებს არეგულირებს და ზემოაღნიშნულ პრინციპებს და ნორმებს უნდა შეესაბამებოდეს.

4. იმპერატიული და დისპოზიტიური ნორმები

განასხვავებენ იმპერატიულ და დისპოზიტიურ ნორმებს. დისპოზიტიური საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმა ანიჭებს სუბიექტს უფლებას ურთიერთშეთანხმებით შექმნას განსხვავებული ქცევის წესი, გადაუხვიონ მას. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მხარეებმა არ ისარგებლეს ამ უფლებით, მათი ურთიერთობა მოწესრიგდება არსებული დისპოზიტიური ნორმით. მაგალითად, ღია ზღვაში ყველა სახელმწიფოს ხომალდინაოსნობს თავისი ქვეყნის აღმით და სხვა ქვეყნის ხომალდს არა აქვს უფლება მისი გაჩერების, გაჩხრეკის, თუკი მეკობრეობის, მონათვაჟრობის და სხვა მსგავსი ექვი არ არის, მაგრამ ორან რამდენიმე სახელმწიფოს შეთანხმებით შეუძლიათ მისცენ უფლება თავიანთსამხედრო ხომალდებს ნებისმიერ დროს ჩაატარონ ჩხრეკა სახელმწიფოების სამოქალაქო გემებზე. არსებობს ნორმები, რომელთა გადახვევა ურთიერთშეთანხმებითაც არ შეიძლება, რადგან მათ მიერ დადგენილი ქცევის წესი ყველა სახელმწიფოსათვის, მთელი საერთაშორისო საზოგადოებისათვის სასიცოცხლო, უმნიშვნელოვანეს ფასეულობას წარმოადგენს. ასეთ ნორმას იმპერატიული ხასიათი აქვს.

5. საერთაშორისო სამართლის სოციალური ბუნება

საერთაშორისო სამართალს, რომელიც მონათმფლობელურ, ფეოდალურ და ბურჟუაზიულ სამყაროს ემსახურებოდა, ეკონომიკურ ბაზისად ედო ყოველი სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციისთვის დამახასიათებელი საწარმოო ურთიერთობანი. ეს ურთიერთობანი ორ საფეხურიან ხასიათს ატარებდა - ყოველ სახელმწიფოში გაბატონებული ბაზისი განაპირობებდა კონკრეტული სოციალურ-ეკონომიკური ფორმაციისთვის დამახასიათებელ საერთაშორისო ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ურთიერთობებს. უკანასკნელთა შორის საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობანი ისეთივე მატერიალური ძალის მქონენი იყვნენ, როგორც სახელმწიფოების შიგნით გაბატონებული საწარმოო ურთიერთობანი. რასაკვირველია, კაცობრიობის განვითარებასთან ერთად საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობანი ფართოვდებოდა და მრავალფეროვანი ხდებოდა, უფრო და უფრო ბევრ ქვეყანას ახვედა ქსელში, რაც განაპირობებდა მთელი პოლიტიკური და იურიდიული ზედნაშენის ხასიათს. ამგვარად შეიძლება ვისაუბროთ მონათმპლობელურ, ფეოდალურ და ბურჟუაზიულ საერთაშორისო სამართალზე, აგრეთვე ე. წ. „სოციალისტური“ და „კაპიტალისტური“ სახელმწიფოების თანაარსებობის პერიოდისთვის დამახასიათებელ საერთაშორისო სამართალზე. ახალგაზრდა საბჭოთა სახელმწიფომ საერთაშორისო ასპარეზზე გასვლისთანავე ხაზი გაუსვა არსებული საერთაშორისო სამართლის დემოკრატიული პრინციპების და ნორმების მნიშვნელობას და აღიარა მათი იურიდიული ძალა. ობიექტურად საბჭოთა კავშირის არსებობამ ხელი შეუწო საერთაშორისო სამართლის შემდგომ ჰუმანიზაციას და დემოკრატიზაციას, კოლონიალიზმის სისტემის დაშლას, თუმცა ყველაფერი ეს მიმდინარეობდა დასავლეთის დიდ სახელმწიფოებთან ზეგავლენის სფეროების განაწილებისთვის გააფთრებული ბრძოლის პირობებში „ცივის ომის“ ნიშნის ქვეშ.

თანამედროვე ეტაპზე ჩამოყალიბდა პროგრესული კაცობრიობის ერთიანი მართლშეგნება, რომელმაც შეიმუშავა ნორმების კომპლექსი სავალდებულო საერთაშორისო-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილე ყველა სახელმწიფოსათვის. მრავალი მათგანი დღეს საერთაშორისო სამართლის შემადგენელ ნაწილად იქცა, ნაწილი კი ჯერჯერობით კვლავ პროგრესული კაცობრიობის მართლშეგნების სფეროს მიეკუთვნება და იურიდიულად სავალდებულო ძალას მოკლებულია. დღეისთვის საყოველთაო საერთაშორისო სამართალში განმტკიცებულია ყველაფერი საუკეთესო, რაც მოგვცა კაცობრიობის ისტორიულმა განვითარებამ. იგი გვევლინება იმ პრინციპებისა და ნორმების სისტემად, რომლებიც განამტკიცებენ სახელმწიფოების თანამედროვე საერთაშორისო საზოგადოების მორალურ ფასეულობებს. ამ ფასეულობებს ზოგადდემოკრატიული ხასიათი აქვთ: ისინი ემსახურებიან სახელმწიფოთა თანამეგობრობის ნორმალურ ფუნქციონირებას, ყველა სახელმწიფოს, მიუხედავად მისი სოციალურ-პოლიტიკური წყობისა, კეთილმეზობლური და მშვიდობიანი თანამშრომლობის უზრუნველყოფას.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი, თავისი სოციალური ბუნებით, ზოგად-დემოკრატიული ხასიათისაა, ყოველი ნორმა მხოლოდ თანასწორუფლებიანი შეთანხმების შედეგი შეიძლება იყოს იქ, სადაც მხარის ნება სხვა ნებასთან თანასწორია. დაუშვებელია ერთი ან რამდენიმე სახელმწიფოს დიქტატი სხვა სახელმწიფოთა მიმართ. სწორედ ამით აიხსნება საერთაშორისო სამართლის ზოგად-დემოკრატიული ხასიათი.

6. საერთაშორისო სამართლის წყაროები (ძირითადი და დამხმარე)

საერთაშორისო სამართლის ძირითადი წყაროებია სახელმწიფოთშორისი შეთანხმების შედეგად ჩამოყალიბებული ნორმები - საერთაშორისო ხელშეკრულებები და საერთაშორისო ჩვეულებები.

საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულება დაუწერელი ქცევის წესია. იგი ყალიბდება სახელმწიფოთშორისი პრაქტიკის შედეგად, რომლებიც აღიარებენ ამ ქცევის წესის სავალდებულო ძალას დუმილით ან ფორციალური განცხადებით. სახელმწიფოთა ქცევის წესი საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებით ნორმად რომ იქცეს, აუცილებელია გარკვეული პერიოდი (თვე, წელი, ზოგჯერ საუკუნეებიც კი), რომლის განმავლობაში სახელმწიფოები ერთნაირად იყენებენ ამ ქცევის წესს საერთაშორისო სამართლებრივ პრაქტიკაში. მხოლოდ მას შემდეგ, რაც სახელმწიფოთა უმრავლესობა აღიარებს ამ ქცევის წესს, იგი იქცევა საერთაშორისო სამართლის წყაროდ. ეს ნორმა მხოლოდ მათთვისაა სავალდებულო, ვინც მას ცნობს. ლოკალური საერთაშორისო - სამართლებრივი ჩვეულებითი ნორმა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს საყოველთაოდ აღიარებულ ჩვეულებით და სახელშეკრულებო იმპერატიულ ნორმებს. საერთაშორისო ხელშეკრულება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის მთავარი წყაროა, რადგანაც მხოლოდ დაწერილი ნორმა ქმნის სტაბილურ, მყარ ქცევის წესს. საერთაშორისო სამართლის პრინციპები იურიდიული ძალის მქონე ზოგადი სახელმძღვანელო საწყისია, რომელსაც უნდა ემორჩილებოდეს ან საერთაშორისო სამართლის მთელი სისტემა ან ცალკეული დარგების ნორმები. ეს პრინციპები საერთაშორისო სამართლის წყაროს წარმოადგენს. საერთაშორისო სამართალი იცნობს ე.წ. დამხმარე წყაროებსაც. ასეთი სახის წყაროები უშუალოდ არ წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის წყაროს, მაგრამ მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენენ საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმის ჩამოყალიბების პროცესზე. ესენია: შიდასახელმწიფოებრივი კანონი, საერთაშორისო ორგანიზაციის დადგენილებანი და სასამართლო პრეცედენტები და შეცნირთა ნაშრომები. შიდასახელმწიფოებრივი კანონი. ასეთი კანონი თავისთავად არ შეიძლება იყოს საერთაშორისო სამართლის წყარო, მაგრამ, თუ სხვა სახელმწიფოები აღიარებენ ამ ქცევის წესს, იგი შეიძლება გადაიქცეს საერთაშორისო ხელშეკრულების ან საერთაშორისო ჩვეულების ძალით. საერთაშორისო ორგანიზაციის დადგენილებანი. თავისთავად, შიდასახელმწიფოებრივი კანონების მსგავსად, ისინი არ წარმოადგენენ საერთაშორისო სამართლის წყაროს. ასეთი ორგანიზაციების გადაწყვეტილებანი მიიღება არსებული წესდების შესაბამისად და ვრცელდება მხოლოდ ორგანიზაციის წევრებზე. საერთაშორისო ორგანიზაციების დადგენილებები, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის ქცევის წესებს შეიცავენ, ძირითადად მიეკუთვნება სახეს ატარებენ და წარმოადგენენ სამართლის წყაროს ნაირსახეობას. სასამართლო პრეცედენტები და მეცნიერთა შრომები, დასკვნები, გამოკვლევანი, მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის ნორმათა არსებობის დადგენის დამხმარე საშუალებაა, რასაც იყენებენ საერთაშორისო ორგანოები სახელმწიფო დავების გადაწყვეტის დროს.

7. საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანაფარდობის თეორიები

მეცნიერებაში ჩამოყალიბდა საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანაფარდობის სამი თეორია: აქედან ორი **მონისტური** ხასიათისაა, ე. ი. ორივე სამართალს ერთ სამართლებრივ სისტემაში ათავსებს: 1. ა) XIX საუკუნის მეორე ნახევარში გერმანიაში ჩამოყალიბდა თეორია, რომელიც შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის პრიმატს (უპირატესობას) ქადაგებდა. ამ თეორიის თანახმად, საერთაშორისო სამართალი „საგარეო სახელმწიფოებრივ სამართლად“ ცხადდებოდა, რადგანაც ყოველ ნორმაში სახელმწიფო უფლებამოსილი იყო სურვილისამებრ დაერღვია საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმა, როგორც შესაძლო იყო ეს საშინაო სამართლის ნორმის მიმართ. ეს თეორია მოწოდებული იყო იურიდიულად დაესაბუთებინა გერმანული იმპერიალიზმის აგრესიული ზრახვები მსოფლიოს გადანაწილების მიზნით. ბ) საერთაშორისო სამართლის შიდასახელმწიფოებრივზე პრიმატი ზოგიერთისთვის ნიშნავს საერთაშორისო სამართლის ნორმას, როგორც უფრო მაღლამდგომი სამართლებრივი სისტემის ქცევის წესი. 2. ე. წ. **დუალისტური** თეორია ორივე სისტემის დამოუკიდებლობას აღიარებს, თუმცა შესაძლებლად მიაჩნია მათი ურთიერთზეგავლენა. ამ თეორიის ნაკლი მდგომარეობს იმაში, რომ იგი იურიდიული კონსტრუქციებით იზღუდება და უგულებელყოფს ამ რგოლის ფუნქციონირების სოციალურ მხარეს.

8. „თვითშემსრულებელი“ და „არათვითშემსრულებელი“ ნორმები

საერთაშორისო სამართლის ნორმებს, განსაკუთრებით კი საერთაშორისო სახელმწიფოებრივ ნორმებს, ყოფენ „თვითშემსრულებელ“ და „არათვითშემსრულებელ“ სამართლებრივ ქცევით ქცევით წესებად. პირველი ტერმინი აღნიშნავს ნორმებს, რომლის შინაარსი ფორმულირებულია ისე, რომ სახელმწიფოს მიერ მათი იურიდიული ძალის აღიარების შემდეგ, შესაძლებელი ხდება მათი უშუალო გამოყენება სასამართლოების და სხვა ორგანოების მიერ, თუ ამას შიდასახელმწიფოებრივი კანონი ითვალისწინებს.

„არათვითშემსრულებელი“ ნორმების იმპლემენტაციისათვის საჭიროა ახალი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი აქტის ან კონკრეტული ნორმის შექმნა. პრაქტიკაში ხშირად საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების ეს ორი სახეობა დაიყვანება მხოლოდ ერთამდე - „არათვითშემსრულებელი“ ნორმის მცნებამდე, რაც გამოიყენება მნიშვნელოვანი საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულების უგულებელსაყოფად ან გამოვიგნისათვის ეროვნული კანონმდებლობის მეშვეობით.

9. ტრანსფორმაცია

საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესრულების პროცესს შიდასახელმწიფოებრივი ნორმების მეშვეობით ხშირად აღნიშნავენ ტერმინ „ტრანსფორმაცია“. **პირდაპირი ტრანსფორმაციის** დროს ძალაში შესული საერთაშორისო ხელშეკრულების ტექსტი იძენს კანონის ძალას. ამ აქტის სათანადო გამოქვეყნების შემდეგ ყველა სასამართლო და სხვა სახელმწიფო ორგანო მოვალეა გამოიყენოს იგი როგორც უზენაესი სამართლებრივი ნორმა. **არაპირდაპირი ტრანსფორმაციის** დროს ხელშეკრულების დებულებანი იძენენ კანონის ძალას მხოლოდ საკანონმდებლო ორგანოს სპეციალური აქტის გამოცემის შემდეგ.

ამ ტერმინოლოგიის მიხედვით, ხელშეკრულების გამოყენებისთვის ქვეყნის შიგნით მოქმედი სუბიექტების მიმართ, ყოველთვის საჭიროა ამ აქტის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმად გადაქცევა. ამიტომ უფრო მართებულია მიგვაჩნია შეხედულება, რომელიც ხელშეკრულების იმპლემენტაციის პროცესის საშუალებად ასახელებს **მითითებასა** და **ინკორპორაციას**.

10. იმპლემენტაცია (მითითებითი ნორმა და ინკორპორაცია)

ხელშეკრულების გამოყენებისათვის ქვეყნის შიგნით მოქმედი სუბიექტების მიმართ, ყოველთვის საჭიროა ამ აქტის შიდასახელმწიფოებრივ ნორმად გადაქცევა. ხელშეკრულების იმპლემენტაციის პროცესის საშუალებებია მითითება და ინკორპორაცია.

მითითებითი ნორმა (ან ნორმები) ეროვნული სამართლის შემადგენელი ნაწილია, მაგრამ შიდასახელმწიფოებრივი ურთიერთობების მოწესრიგებისას იყენებს საერთაშორისო სამართალს, რითაც უკანასკნელი ნორმები „წვდებიან“ შიდასახელმწიფოებრივი

სამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტებს და შეეფარდებიან ამ ურთიერთობებს. გვხვდება როგორც **ზოგადი მითითება**, რომელიც მთელ საერთაშორისო სამართალს გულისხმობს, ასევე **მითითება, რომელიც ეროვნული სამართლის ნორმათა გარკვეულ ჯგუფს აკავშირებს საერთაშორისო სამართლის გარკვეულ ნაწილთან**. არსებობს აგრეთვე **სპეციალური მითითება**, რომელიც **კონკრეტულ საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტზე მიგვანიშნებს**. არცერთ შემთხვევაში არ ხდება საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმის ტრანსფორმაცია შიდასახელმწიფოებრივში, არამედ სასამართლოებსა და სხვა ორგანოებს ეძლევა უფლება გამოიყენონ საერთაშორისო სამართლის, ე. ი. სხვა სამართლებრივი სისტემის ნორმები კონკრეტულ არასამთავრობათაშორისი სამართლებრივი ურთიერთობის მოსაწესრიგებლად. სახელმწიფოს ტერიტორიაზე გამოიყენება არა მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის ნორმები, არამედ უცხო სახელმწიფოს სამართლებრივი ნორმებიც, თუკი ამას ითვალისწინებს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა და არცერთი მათგანი არ ხდება შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის შემადგენელ ნაწილად. აქ ხდება სპეციფიკური სამართლებრივი ურთიერთობების სპეციალური წესით მოწესრიგება. **ინკორპორაცია** საერთაშორისო სამართლის ნორმების იმპლემენტაციის მეორე საშუალებად გვევლინება. ინკორპორაცია არის არსებული, ძალში შესული ხელშეკრულების ან აღიარებული საერთაშორისო-სამართლებრივი ჩვეულების საფუძველზე ახალი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი ნორმების შექმნა, ან არსებულის შეცვლა, ან სრულიად გაუქმება. სახელმწიფოს შეუძია გამოსცეს სამართლებრივი აქტი, რომელიც ტექსტუალურად იმეორებს საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებს (**ინდივიდუალური ინკორპორაცია**), ან შეუფარდოს უკვე არსებული შიდასახელმწიფოებრივი ნორმები ხელშეკრულების დებულებათა შესრულების პროცესს (**ადაპტაცია**), ან მიიღოს აქტი საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების ფორმულირების კოპირების გარეშე (**ლეგიტიმაცია**). ახალი ნორმების შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის სისტემაში ჩართვის ყველა ეს საშუალება ინკორპორაციის ფორმად გვევლინება.

11. საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის საკითხი საქართველოს კანონმდებლობით

საქართველოს დამოკიდებულება საერთაშორისო სამართლისა და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის თანაფარდობისადმი მკაფიოდ გამოხატულია ფორმულაში: **„საერთაშორისო სამართლის პრინციპი საქართველოს რესპუბლიკის კანონების მიმართ და მისი ნორმების პირდაპირი მოქმედება საქართველოს ტერიტორიაზე ცხადდება საქართველოს რესპუბლიკის ერთ-ერთ ძირითად კონსტიტუციურ პრინციპად“**. კონსტიტუციის მე-6 მუხლის თანახმად, „საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ“. ამას გარდა „სახელმწიფო ცნობს და იცავს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს, როგორც წარუვა და უზენაეს ადამიანურ ღირებულებებს. ხელისუფლების განხორციელებისას ხალხი და სახელმწიფო შეზღუდულია ამ უფლებებითა და თავისუფლებებით, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართალი“ (მუხ. 7).

12. საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები (ზოგადად და ყველა პრინციპი სათითაოდ)

❖ საერთაშორისო სამართლის პრინციპები ზოგადად

საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპები - ყველაზე უფრო ზოგადი, უმნიშვნელოვანესი და საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმებია, რომლებიც **იქმნიებიან საერთაშორისო ხელშეკრულებების ან საერთაშორისო ჩვეულებების სახით**, მაგრამ თავისი ხასიათით სხვა ნორმების მიმართ ისეთივე თანაფარდობაში არიან, როგორც კონსტიტუციური და ჩვეულებრივი კანონები. საერთაშორისო სამართლის ჩვეულებრივი ნორმები უნდა შეესაბამებოდეს სამართლის ძირითად პრინციპებს. ის ნორმები, რომლებიც არ შეესაბამებიან ძირითად პრინციპებს, მართლსაწინააღმდეგო აქტებია და ვერ წარმოშობენ იურიდიულ უფლება-მოვალეობებს. საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებში ზოგჯერ ურევნ **„სახელმწიფოთა ძირითად უფლება - მოვალეობებს“**. სახელმწიფოს ძირითადი უფლებები ის უფლებებია, რომლის გარეშე ვერ იარსებებს ვერც ერთი სახელმწიფო, როგორც დამოუკიდებელი პოლიტიკური ორგანიზაცია. ეს უფლებები მიეწიება ყოველ ერს პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მიღწევისას. ენიჭება იგი არა რომელიმე ორგანიზაციის ან სახელმწიფოს მიერ, არამედ ავტომატურად.

დღეისათვის არსებობს მძლავრი მორალურ - პოლიტიკური ფაქტორი - სახელმწიფოს (ხალხთა) ძირითადი უფლებები. ეს ის უფლებებია, რომელიც ეკუთვნის ყველა ერს ან სახელმწიფოს არსებობის ფაქტიდან გამომდინარე და არავის აქვს უფლება ძალით წაართვას მათ ეს უფლებები. ამავე დროს აღნიშნული უფლებები აკისრებს სახელმწიფოებს მთელ რიგ მოვალეობებს სხვა სახელმწიფოების მიმართ: **სხვა ხალხების თვითგამორკვევის უფლების აღიარებას**, სხვა სახელმწიფოების **პოლიტიკური დამოუკიდებლობისა** და **სუვერენიტეტის პატივისცემას**, მათი **ტერიტორიული მთლიანობის** ხელშეუხებლობას და ა.შ.

ყველა ეს უფლება-მოვალეობა დღეს ქვეულია საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებად.

ყოველი ეს პრინციპი მოიცავს მთელ რიგ სხვა მნიშვნელოვან პრინციპებსა და ნორმებს, ამიტომ ევროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის ჰელსინკის თათბირზე (1975 წ.) გამოყოფილი იქნა 3 დამატებითი პრინციპი - ტერიტორიული მთლიანობა, საზღვრების დაურღვევლობა, ადამიანის უფლებათა დაცვა. ეს პრინციპები საერთაშორისო სამართლის სისტემის უმნიშვნელოვანესი საწყისებია, რომლებიც გამოვლინებას პოულობს საერთაშორისო ხელშეკრულებებში, შეთანხმებებში ან სხვა წყაროებში. ეს ის ნორმებია, რომლებსაც უნდა შეესაბამებოდეს ყველა დანარჩენი საერთაშორისო - სამართლებრივი ნორმა. ყველა ძირითადი პრინციპი ამკრძალავს ნორმის ხასიათს ატარებს და კრძალავს ერთი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ყველა იმ ქმედობას და ქმედობისგან თავის შეკავებას, რომელიც სხვა სახელმწიფოების მიმართ გამოიყენება ამ უკანასკნელების სუვერენული უფლებების გათელვა-შევიწროების მიზნით.

❖ **სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის პრინციპი**

ყოველი სახელმწიფო მიუხედავად მისი ტერიტორიული სიდიდისა და მოსახლეობის რაოდენობისა, სამხედრო - ეკონომიკური სიძლიერისა ან სისუსტისა, ყველა დანარჩენ ქვეყნებთან ერთად თანაბრად სარგებლობს საერთაშორისო სამართლებრივი უფლებებუნიანობით. არცერთ ძლიერ სახელმწიფოს უფლება არააქვს თავს მოახვიოს სუსტს თავისი ბატონობა ან პრივილეგიურ მდგომარეობაში დააყენოს თავისი თავი. ყველა საერთაშორისო კონფერენციაზე ყოველ სახელმწიფოს თითო ხმა მიეკუთვნება, მიუხედავად მისი ეკონომიკური, პოლიტიკური ან სამხედრო სიძლიერისა. ყოველი სუვერენული სახელმწიფო უფლებამოსილია მიიღოს მონაწილეობა საყოველთაო საერთაშორისო სამართლის ნორმების შემუშავებაში, დაესწროს იმ საერთაშორისო კონფერენციებს, სადაც წყდება ის საკითხები, რომლებიც უშუალოდ ეხება მის ინტერესებს. ამგვარად, ყველა სუვერენული სახელმწიფო იურიდიულად თანასწორია, ე.ი. თანაბარია საერთაშორისო სამართლის წინაშე. მხოლოდ გაეროს უშიშროების საბჭოში ხუთი დიდი სახელმწიფო (აშშ, ინგლისი, საფრანგეთი, ჩინეთი, რუსეთი) სარგებლობს გარკვეული პრივილეგიებით. ყოველ მათგანს მუდმივი წევრის ადგილი უკავია, ხოლო მშვიდობის დაცვასთან დაკავშირებულ ღონისძიებათა მიღების დროს ხუთივე დიდი სახელმწიფოს თანხმობაა საჭირო. გაეროს წესდება მთავარ პასუხისმგებლობას მშვიდობის დაცვის საქმეში სწორედ დიდ სახელმწიფოებს აკისრებს.

❖ **ძალის გამოყენებაზე ან ძალით დამუქრებაზე უარის თქმა**

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი აგრესიულ ომს კანონგარეშე აცხადებს. აკრძალულია არამართო ომის დაწყება, არამედ ნებისმიერი სახის სამხედრო, ეკონომიკური, ფინანსური, სავაჭრო და სხვა ზომების გამოყენება სხვა სახელმწიფოს დაპყრობის ან მისი პოლიტიკის დაქვემდებარების მიზნით. მეოცე საუკუნის დასაწყისამდე საერთაშორისო სამართალი ომის ინსტიტუტს დავის გადაჭრის ერთ-ერთ საშუალებად ცნობდა. ყოველი სახელმწიფო მოვალეა საერთაშორისო ურთიერთობებში თავს იკავებდეს ძალისმიერი მუქარის ან ძალის გამოყენებისაგან. აგრესიული ომის წამოწყებისაგან. აგრესიული ომი არის მშვიდობის **საწინააღმდეგო დანაშაული**, რომელიც **იწვევს პასუხისმგებლობას** საერთაშორისო სამართალით. ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავს იკავებდეს არარეგულარული ძალების ან შეიარაღებული ბანდების შექმნისაგან ან შექმნის წაქეზებისაგან სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შესაჭრელად. სახელმწიფოს ტერიტორია **არ უნდა იყოს სხვა სახელმწიფოს მიერ** შემენის **ობიექტი ძალისმიერი მუქარის ან ძალის** გამოყენების შედეგად. არავითარი ტერიტორიული შემენა, რომელიც ძალისმიერი მუქარის ან ძალის გამოყენების შედეგია, არ უნდა იქნეს ცნობილი კანონიერად. **აგრესიად** ჩაითვლება სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების გამოყენება სხვა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის, ტერიტორიული ხელშეუხებლობის, ან პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ ან გაერო-ს წესდებით დაუშვებელი სხვა რომელიმე სახით. **აგრესიულ აქტად** ითვლება ერთი სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების შეჭრა ან თავდასხმა სხვა

სახელმწიფოს ტერიტორიაზე და მისი ანექსია, სხვა ტერიტორიის დაბომბვა, შეიარაღებული ძალების თავდასხმა სხვა სახელმწიფოების სახმელეთო, საზღვაო ან საჰაერო ძალებზე და ა.შ. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი ყოველ სახელმწიფოს უფლებას ანიჭებს მასზე თავდასხმის შემთხვევაში გამოიყენოს "ინდივიდუალური ან კოლექტიური თავდაცვის" უფლება, ე.ი შეიარაღებულ თავდასხმას დაუპირისპიროს ან საკუთარი შეიარაღებული ძალები ან მოკავშირე ქვეყნების ძალები. როდესაც ჩაგრული **კოლონიური ერი ან ხალხი** განთავისუფლებისთვის მშვიდობიანი საშუალებების ამოწურვის შემდეგ მიმართავს იარაღს, ეს ბრძოლა არ შეიძლება კვალიფიცირებულ იქნეს როგორც აგრესიული ომი, იგი სამართლიანი შეიარაღებული ბრძოლაა, თავდაცვითი ომია.

❖ სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის პრინციპი

ყოველი სუვერენული სახელმწიფოს ტერიტორია შეუვალია სხვა სახელმწიფოს ხელისუფლებისათვის. არც ერთსხვა სახელმწიფოს არ აქვს უფლება დაარღვიოს ეს უზენაესობა და შეუფარდოს საკუთარი იურისდიქცია სხვა სახელმწიფოში მცხოვრებ თავისთავად მოქალაქეებს, თუ გამონაკლისის სახით თვით ეს სახელმწიფო არ მისცემს ამის თანხმობას.

ტერიტორიული უზენაესობა განუყოფელი ცნებაა, იგი მოიცავს როგორც სახელმწიფოს სუვერენულ უფლებებს ტერიტორიაზე მცხოვრებ ადამიანებზე, ასევე თვით ტერიტორიის მიმართ უზენაესი განკარგვის უფლებას. ხმელეთი, მისი წილი, შიდა ტერიტორიული წყლები, ტერიტორიის თავზე მდებარე საჰაერო სივრცე მოცემული სახელმწიფოს სუვერენიტეტის ქვეშ იმყოფება. ყოველი აქტი, რომელიც ზღუდავს ადგილობრივი სახელმწიფოს იურისდიქციას მისი ტერიტორიის რომელიმე ნაწილში ძლიერი სახელმწიფოს სასარგებლოდ, ეწინააღმდეგება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებს. სახელმწიფოს ტერიტორიული უზენაესობის შეზღუდვა დაიშვება მხოლოდ მხარეთა თანასწორუფლებიანი, ჭეშმარიტად ნებაყოფლობითი ხასიათის შეთანხმების საფუძველზე. ასევე ხელშეუხებელია სახელმწიფოს **ტერიტორიული მთლიანობა**. ყოველი აქტი, რომელიც ლახავს სახელმწიფოს საზღვრების მყუდროებას, მართლსაწინააღმდეგოა და უფლებას ანიჭებს დაზარალებულ სახელმწიფოს გამოიყენოს საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული საშუალებანი. სახელმწიფოს საზღვრების შეცვლა შეიძლება მხოლოდ თანასწორუფლებიანი შეთანხმების საფუძველზე. როგორც ვხედავთ, **ტერიტორიული მთლიანობისა** და **ტერიტორიული უზენაესობის** ცნებები განსხვავდება ერთმანეთისგან. ტერიტორიული უზენაესობა უფრო ფართო, ყოვლისმომცველი კატეგორიაა, ტერიტორიული მთლიანობა კი - მისი შემადგენელი ნაწილი. ამიტომ შეიძლება ირდევოდეს ტერიტორიული უზენაესობა, ხოლო ტერიტორიული მთლიანობა ხელშეუხებელი რჩებოდეს.

❖ საზღვრების ურღვევობის პრინციპი

ეს პრინციპი **ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობისა** და **ძალის გამოყენების პრინციპებთან** მჭიდრო კავშირში უნდა განიხილებოდეს. იგი ევროპაში მეორე მსოფლიო ომის შედეგად მიღწეული პოლიტიკური და ტერიტორიული საკითხების მოგვარების შედეგების გარანტიის საშუალებაა. ცნობილია, რომ დღესაც დასავლეთ ევროპაში განსაკუთრებით გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში არსებობს ძალები, რომლებიც მოითხოვენ პოლონეთის, ჩეხეთისა და სლოვაკეთის საზღვრების გადასინჯვას.

ჰელსინკის თათბირზე საზღვრების ურღვევობის პრინციპი ცალკე პრინციპად გამოიყო. სახელმწიფოებს ურღვევად მიაჩნია ერთმანეთის მთელი საზღვრები და ამიტომ ისინი ახლაც და მომავალშიც თავს შეიკავებენ ამ საზღვრების ყოველგვარი ხელყოფისაგან. ისინი შესაბამისად თავს შეიკავებენ აგრეთვე ყოველგვარი მოთხოვნებისა და მოქმედებებისაგან, რომელთა მიზანი იქნება ნებისმიერი მონაწილე სახელმწიფოს ნაწილის თუ მთელი ტერიტორიის დაპყრობა, უზურპაცია.

❖ სხვა სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპი

არც ერთ სახელმწიფოს არ აქვს უფლება ჩაეროს სხვა სახელმწიფოს „საშინაო საქმეებში“. სახელმწიფოს საშინაო საქმეებში შედის ის საკითხები, რომლებიც ყოველი ერის ან ხალხის სოციალურ-პოლიტიკური ფორმის არჩევასთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული და განპირობებულია ამ უფლებით. ყოველი სახელმწიფოს საშინაო ცხოვრება მისი „საშინაო საქმეა“ სანამ თვითონ არ აქცევს მას საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმის ობიექტად. მაგრამ არსებობს შემთხვევები, როცა სახელმწიფოს „საშინაო საქმე“ საერთაშორისო

სამართლის ნორმას არღვევს და საერთაშორისო კონფლიქტს იწვევს. ეს მაშინ ხდება, როცა „საშინაო საქმე“ საფრთხეს უქმნის მშვიდობისა და ხალხის უშიშროებას, არღვევს საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ ნორმებს. ამ თვალსაზრისით ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითი იყო სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკა აპარტეიდის რეჟიმის წინააღმდეგ.

ჩაურევლობის პრინციპის დარღვევას **ინტერვენცია** ეწოდება. მის ყველაზე **ტიპიურ მაგალითს** **სამხედრო ჩარევა** წარმოადგენს. არც ერთ სახელმწიფოს ან სახელმწიფოთა ჯგუფს არ აქვს უფლება ჩაერიოს პირდაპირ თუ არაპირდაპირ, რა მიზეზითაც უნდა იყოს, სხვა სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო საქმეებში. ამგვარი ქმედება, საერთაშორისო სამართლის პრინციპის დარღვევაა. **არც ერთი სახელმწიფო აგრეთვე არ უნდა აწყობდეს, ეხმარებოდეს, ადვილებდეს, აფინანსებდეს, აქეზებდეს შეიარაღებულ, ტერორისტულ საქმიანობას.** ყოველ სახელმწიფოს აქვს უფლება აირჩიოს თავისი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული სისტემა ყოველი სხვა სახელმწიფოს მხრივ ამა თუ იმ ფორმით ჩარევის გარეშე.

❖ **ხალხთა (ერთა) თანასწორ უფლებიანობისა და თვითგამორკვევის პრინციპი**

ყველა ხალხს აქვს თვითგამორკვევის უფლება - ამ უფლების ძალით ისინი თავისუფლად აწესებენ თავიანთ პოლიტიკურ სტატუსს და თავისუფლად უზრუნველყოფენ თავიანთ ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურულ განვითარებას. გაეროს წესდების პრეამბულა მოითხოვს ყველა სახელმწიფოს განავითარონ მეგობრული ურთიერთობანი სახელმწიფოთა შორის ხალხთა თანასწორობისა და თვითგამორკვევის პატივისცემის პრინციპებზე დაყრდნობით. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი საწინააღმდეგო აქტად თვლის ყოველ ხელშეკრულებას, რომელიც ზღუდავს ერის, ხალხის პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, მისი თვითგამორკვევის უფლებას.

ხალხის დამონება და ექსპლოატაცია უცხო სახელმწიფოს მიერ უარყოფს ადამიანის ძირითად უფლებებს და ეწინააღმდეგება გაეროს წესდებას. ყოველი სამხედრო ან რეპრესიული ზომები, რომლებიც მიზანდასახულ დამოუკიდებელი ხალხის მონობაში დატოვებას - მართლსაწინააღმდეგო აქტია და უნდა შეწყდეს, რათა მისცეს ხალხს საშუალება თავისუფლად, მშვიდობის პირობებში განახორციელოს თავისი სრული დამოუკიდებლობის მოპოვების უფლება. ყოველი ერი, რომელიც გარკვეულ ტერიტორიაზე ცხოვრობს, ამ ტერიტორიაზე არსებულ **ბუნებრივ სიმდიდრეთა და რესურსების** ერთადერთი პატრონია. მხოლოდ თვით ერს აქვს უფლება განსაზღვროს რა პირობით და რა წესით შეიძლება ბუნებრივი რესურსების ექსპლოატაცია. არც ერთ ხალხს არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება წაერთვას სახსრები, რომლებიც მას ეკუთვნის. ამგვარად, **ყოველი ერის თვითგამორკვევის უფლებათა რეალიზაცია სამ ძირითად კომპონენტს უნდა შეიცავდეს:** ეროვნული და ტერიტორიული მთლიანობა, პლუს ბუნებრივი რესურსების უზენაესი მესაკუთრეობა. ხალხებს, როცა ისინი ცდილობენ განახორციელონ თავიანთი თვითგამორკვევის უფლება, შეუძლიათ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესების მიზნებისა და პრინციპების შესაბამისად გამოითხოვონ და მიიღონ მხარდაჭერა ამგვარი ძალმომრეობითი ზომების საწინააღმდეგო მოქმედებასა და მათდამი წინააღმდეგობის გაწევაში. **თვითგამორკვევა და გამოყოფა,** დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა, **არ არის დღეს დასაშვები, თუ** იგი არ იცავს სუვერენული სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობას, არღვევს ისტორიულად შექმნილ საზღვრებს, აზიანებს სახელმწიფოს უშიშროებას და სხვა.

ამიტომ ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართალს **აგრესიული სეპარატიზმი**, რომლის მიზანია ცალმხრივად, ძალის გამოყენებით **ხელყოს სუვერენული დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობა,** ერის თვითგამორკვევის უფლების **რეალიზაციის** მოტივით. ამის ნათელი მაგალითია კონფლიქტი, რომელიც მოახვიეს საქართველოს აფხაზმა სეპარატისტებმა.

❖ **ადამიანის უფლებების და ძირითად თავისუფლებათა პატივისცემის პრინციპი**

ადამიანის ძირითადი უფლებები კაცობრიობის განვითარების დღევანდელ ეტაპზე განუსხვისებელია ყოველგვარი გონიერი არსებისაგან, მიუხედავად მისი სქესისა, კანის ფერისა, რჯულისა, რასისა და ეროვნებისა. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები გადაიდგა ადამიანის ძირითადი უფლებების საერთაშორისო-სამართლებრივი აღიარებისა და დაცვის თვალსაზრისით.

ჰელსინკის თათბირის მონაწილე სახელმწიფოებმა შემდეგნაირად განსაზღვრეს ამ პრინციპის შინაარსი. სახელმწიფოები პატივისცემით მოეციდებიან ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს ყველასთვის, განუსაზღვრელად რელიგიისა, სქესისა

და რასისა. ამ ფარგლებში სახელმწიფოები ცნობენ და პატივს სცემენ პიროვნების თავისუფლებას იწამოს მართო ან სხვებთან ერთად რელიგია, იმოქმედოს საკუთარი სინდისის კარნახის თანახმად სახელმწიფოები, რომელთა ტერიტორიაზე არიან ეროვნული უმცირესობანი, პატივისცემით მოვეციდებიან კანონის წინაშე ასეთ უმცირესობათა წარმომადგენელი პირების თანასწორობის უფლებას და ამრიგად დაიცვენ მათ კანონიერ ინტერესებს ამ დარგში. სახელმწიფოები აღიარებენ ადამიანის უფლებებს და ძირითადი თავისუფლებების საყოველთაო მნიშვნელობას, რომელთა პატივისცემა არსებითი ფაქტორია მშვიდობის, სამართლიანობის და კეთილდღეობისა. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გაეროს კომპეტენტური ორგანოები ჩათვლიან, რომ სახელმწიფოში ადგილი აქვს ადამიანის უფლებათა მასობრივ და სისტემურ დარღვევას, მათ შეუძლიათ მიმართონ წესდებით გათვალისწინებულ საშუალებებს შეიარაღებული ძალების გამოყენების ჩათვლით.

❖ საერთაშორისო დავების მშვიდობიანი მოწესრიგების პრინციპი

თუ საერთაშორისო დავის წარმოშობის შემთხვევაში ყოველი სახელმწიფო მოვალეა თავი შეიკავოს ძალის გამოყენებისგან, მხარეების ერთადერთი გზა რჩებათ - მიმართონ მხოლოდ დავის გადაწყვეტის მშვიდობიან საშუალებას.

თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი შეიცავს დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის სპეციალურ ინსტიტუტს, რომელიც მრავალ საშუალებას ითვალისწინებს - მოლაპარაკება, გამოძიება, შუამავლობა, შერჩევა, არბიტრაჟი, სასამართლო პროცესი და სხვ.

ყოველი სახელმწიფო თავის საერთაშორისო დავებს სხვა სახელმწიფოებთან წყვეტს მშვიდობიანი საშუალებებით ისე, რომ საფრთხე არ შეუქმნას მშვიდობას, უშიშროებას და სამართლიანობას. მოდავე მხარეები ვალდებული არიან, იმ შემთხვევაში, თუ ვერ მიადწიეს დავის გადაწყვეტას ერთ-ერთი ზემოხსენებული მშვიდობიანი საშუალებით, განაგრძონ მისწრაფება დავის მოსაწესრიგებლად ურთიერთშორის შეთანხმებული სხვა მშვიდობიანი საშუალებით. საერთაშორისო დავების გადაწყვეტა ხდება სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის საფუძველზე და დავების მშვიდობიანი გადაწყვეტის საშუალებათა არჩევის პრინციპების შესაბამისად.

❖ სახელმწიფოთა მოვალეობა ითანამშრომლონ ერთმანეთთან წესდების შესაბამისად

სახელმწიფოები ვალდებული არიან ითანამშრომლონ ერთმანეთთან, მიუხედავად მათი პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური სისტემებისა, საერთაშორისო ურთიერთობათა სხვადასხვა დარგებში იმ მიზნით, რომ დაიცვან საერთაშორისო მშვიდობა და უშიშროება და ხელი შეუწყონ საერთაშორისო ეკონომიკურ სტაბილურობასა და პროგრესს, ხალხთა საერთო კეთილდღეობასა და საერთაშორისო თანამშრომლობას, რომელიც თავისუფალია ასეთ განსხვავებაზე აღმოცენებული დისკრიმინაციისგან. ამ მიზნით:

ა) სახელმწიფოები თანამშრომლობენ სხვა სახელმწიფოებთან საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების დაცვაში; ბ) სახელმწიფოები თანამშრომლობენ ადამიანის ძირითად უფლებათა და თავისუფლებათა საყოველთაო პატივისცემისა და დაცვის დადგენაში ყველასთვის და რასობრივი დისკრიმინაციისა და რელიგიური შეუწყნარებლობის ყველა ფორმის ლიკვიდაციაში; გ) სახელმწიფოები ახორციელებენ თავიანთ საერთაშორისო ურთიერთობებს ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ, ტექნიკურ და სავაჭრო დარგებში სუვერენული თანასწორობისა და ჩაურევლობის პრინციპების შესაბამისად; დ) გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრი სახელმწიფოები მოვალენი არიან, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასთან თანამშრომლობით მიიღონ ერთობლივი და ინდივიდუალური ზომები, რომლებსაც წესდების შესაბამისი დებულებანი ითვალისწინებენ.

❖ საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრულ ვალდებულებათა კეთილსინდისიერი შესრულება

სახელმწიფოები კეთილსინდისიერად უნდა ასრულებდნენ საერთაშორისო სამართლით განსაზღვრულ თავიანთ ვალდებულებებს, ისევე როგორც იმ ვალდებულებებს, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებიდან და ნორმებიდან გამომდინარეობს, აგრეთვე იმ ვალდებულებებს, რომლებიც გამომდინარეობს საერთაშორისო სამართლის შესაბამისი ხელშეკრულებებიდან თუ სხვა შეთანხმებებიდან, რომელთა მონაწილენიც ისინი არიან.

თავიანთ სუვერენულ უფლებებს, მათ შორის იმ უფლებებს, რომელთა განხორციელებისათვის საჭიროა შემოიღონ თავიანთი კანონები და ადმინისტრაციული წესები, ისინი უფარდებენ თავიანთ იურიდიულ ვალდებულებებს საერთაშორისო სამართლის ფარგლებში. თუ გაეროს წევრთა ვალდებულებანი, რომლებიც გათვალისწინებულია გაეროს წესდებით, ეწინააღმდეგება სხვა რომელიმე ხელშეკრულებით თუ სხვა საერთაშორისო შეთანხმებით ნაკისრ ვალდებულებებს, გაეროს წესდების თანახმად, უპირატესი ძალა ეძლევა წესდებით გათვალისწინებულ ვალდებულებებს.

13. საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის ცნება და სახეები

საერთაშორისო სამართლის ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურება ისაა, რომ მისი ძირითადი სუბიექტები სახელმწიფოებია. საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი წარმოადგენს სამართლებრივი ურთიერთობის ისეთ მონაწილეს, რომელიც არა მარტო ფლობს საერთაშორისო ნორმებით გათვალისწინებულ უფლება-მოვალეობებს, არამედ ურთიერთობის სხვა მონაწილეებთან ერთად ქმნის ამ ნორმებს და უზრუნველყოფს მათ შესრულებას. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალი გარკვეული მოცულობით სუბიექტად ცნობს აგრეთვე თავისუფლებისათვის მებრძოლ ერს, ან ხალხს. ერი ან ხალხი, რომელიც ითხოვს დამოუკიდებლობას, მაგრამ მეტროპოლის წინააღმდეგობის გამო იძულებულია მიმართოს იარაღს, თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის თვალსაზრისით აწარმოებს „შეიარაღებულ თავდაცვას“ კოლონიზატორთა აგრესიის წინააღმდეგ. ასეთერს ან ხალხს მიენიჭება მთელი რიგი უფლებანი და ეკისრება ვალდებულებანი. გაერომოვალეა რაც შეიძლება სწრაფად მოუღოს ბოლო წარმოშობილ კონფლიქტს და აიძულოს კოლონიზატორი ცნოს თავისუფლებისათვის მებრძოლო ერის დამოუკიდებლობა.

თუ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობა მშვიდობიან ფორმებში მიმდინარეობს, ერის ინტერესებს გამოხატავენ ის არსებული წარმომადგენლობითი დაწესებულებები, რომლებიც ბრძოლის გარდამავალ ეტაპზე ყალიბდებიან როგორც შინაგანი თვითმმართველობის ორგანოები. დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე აღნიშნული ორგანიზაციები და ორგანოები უფლებამოსილი არიან: დაამყარონ საერთაშორისო სამართლებრივი ურთიერთობა სხვა სახელმწიფოებთან. დააარსონ თავისი მუდმივი წარმომადგენლობა დიპლომატიური სტატუსით, ხელი მოაწერონ საერთაშორისო ხელშეკრულებებს და ა.შ.

ასევე საერთაშორისო სამართლის არაძირითად, განსაკუთრებულ სუბიექტს წარმოადგენს საერთაშორისო გაერთიანებანი - გაერო, მისი სპეციალიზებული დაწესებულებანი. ეს ორგანიზაციები საერთაშორისო ასპარეზზე მათი წესდებით მოქმედებენ. სახელმწიფო არის პირველადი, ძირითადი სუბიექტი, საერთაშორისო ორგანიზაცია კი მეორადი, არაძირითადი, წარმოებული სუბიექტია, რომლის უფლებაუნარიანობა ზუსტადაა განსაზღვრული საერთაშორისო სამართლის ძირითადი პრინციპებით. საერთაშორისო სამართლის სპეციფიკურ სუბიექტს წარმოადგენს ვატიკანი, რომელიც აღიარებულია დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ. იტალიის მთავრობა იძლევა გარანტიას, რომ არ ჩაერევა ვატიკანის საშინაო და საგარეო საქმეებში, იტალიის ტერიტორიაზე ტრანზიტისა და კომუნიკაციების გამოყენების ჩათვლით. ვატიკანში ან საზღვარგარეთ მიმავალი უცხო სახელმწიფოს ელჩები სარგებლობენ იტალიის ტერიტორიაზე სრული დიპლომატიური იმუნიტეტით, თუნდაც ამ სახელმწიფოს არ ჰქონდეს დიპლომატიური ურთიერთობა იტალიასთან. ვატიკანი აქტიურად თანამშრომლობს იმ სახელმწიფოებთან, სადაც ძლიერია კათოლიკური რელიგია, იქნეს ინტერესს მშვიდობისა და ხალხთა უშიშროების დაცვის პრობლემისადმი, ადამიანის უფლებებისა და სხვა საკითხისადმი.

და ბოლოს, მეცნიერთა მოსაზრების მიხედვით, შესაძლებელია საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი იყოს ფიზიკური პირიც. თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში ფიზიკური პირი სარგებლობს გარკვეული უფლებებით მხოლოდ სახელმწიფოთშორისი შეთანხმების საფუძველზე. ფიზიკური პირები მოკლებულნი არიან საერთაშორისო სამართლის ნორმათა შექმნასა და დაცვის უფლებას. ფიზიკური პირები მოქმედებენ როგორც გარკვეული სახელმწიფოს მოქალაქენი და მხოლოდ ამიტომ სარგებლობენ ამ უფლებით. ამ უფლებათა დაცვას ახორციელებს არა თვით ფიზიკური პირი, არამედ მისი სახელმწიფო. ფიზიკურ პირს არ აქვს უფლება მიმართოს რომელიმე საერთაშორისო ორგანიზაციას პრეტენზიებით თავისი ან უცხო სახელმწიფოს მიმართ. მხოლოდ მაშინ, როცა ფიზიკური პირი აგრესიული სახელმწიფოს ხელმძღვანელია და მისი ბოროტმოქმედება მშვიდობისა და ადამიანობის წინააღმდეგ საერთაშორისო ხასიათს ატარებს, მისი გასამართლება ხდება საერთაშორისო სასამართლოში (ტრიბუნალში) და საერთაშორისო

სამართლის ნორმათა საფუძველზე. ამგვარად, თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად სუბიექტს მხოლოდ სახელმწიფო წარმოადგენს.

14. სუვერენული სახელმწიფო, როგორც საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიანი სუბიექტი

ნიშან თვისებას, რომელიც გვიჩვენებს სახელმწიფოს ხელისუფლების უზენაესობას, ქვეყნის საშინაო საქმეებში და დამოუკიდებლობას რომელიმე უცხო სახელმწიფოსგან საერთაშორისო ასპარეზზე, სახელმწიფო სუვერენიტეტი ეწოდება, ხოლო ამ ნიშან თვისების მქონე სახელმწიფოს - სუვერენული სახელმწიფო. სახელმწიფო სუვერენიტეტისგან განასხვავებენ ეროვნულ სუვერენიტეტს - ერის ან ხალხის თვითგამორკვევის უფლებას. თუ ერი (ხალხი) მოიპოვებს პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას, ასევე ექნება ეროვნული და სახელმწიფო სუვერენიტეტის შერწყმას. თუ ერი (ხალხი) განმათავისუფლებელ ბრძოლას ეწევა, ეს კოლონიის ეროვნული სუვერენიტეტისა და მეტროპოლიის სახელმწიფო სუვერენიტეტის ურთიერთშეთავსებლობას მოწმობს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სახელმწიფო სუვერენიტეტისგან განასხვავებენ სახალხო სუვერენიტეტსაც - ხალხის უფლებას, აირჩიოს, განამტკიცოს და განავითაროს ის სოციალურ-პოლიტიკური სისტემა და სახელმწიფო ფორმა, რომელიც მას სურს. ამგვარად, სახელმწიფო სუვერენიტეტი არის ერის (ხალხის) პოლიტიკური ორგანიზაციის უმაღლესი ფორმის ნიშან-თვისება, მისი პოლიტიკური დამოუკიდებლობის სამართლებრივი გამოხატულება.

15. რთული სახელმწიფოები (ფედერაცია და კონფედერაცია)

ფედერაცია სახელმწიფოებრივი მოწყობის ფორმაა. ფედერალური სახელმწიფო წარმოადგენს ფედერაციის იმ სუბიექტების გაერთიანებას, რომლებსაც საკუთარი სახელმწიფო ორგანოები აქვთ. თანამედროვე საერთაშორისო პრაქტიკაში ვხვდებით ფედერალურ სახელმწიფოთა განსხვავებულ მოდელებს. არის ისეთი ფედერაციები, სადაც სუბიექტთა კომპეტენცია მინიმუმამდეა დაყვანილი, და ისეთებიც, რომელთა სუბიექტებს აქვთ საკუთარი კონსტიტუციები, კანონმდებლობა, მოქალაქეობაც კი. საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, საერთაშორისო სამართლის სუბიექტად მხოლოდ ფედერაცია გვევლინება. რაც შეეხება ფედერაციის სუბიექტებს, მათ სრული სუვერენიტეტი არ აქვთ: მართალია, ისინი გარკვეულ შემთხვევაში უფლებამოსილნი არიან მონაწილეობა მიიღონ საერთაშორისო ურთიერთობებში, მაგრამ იქ, სადაც ასეთი წესი მოქმედებს, ფედერაციის სუბიექტთა საერთაშორისო უფლებამოსილება აფუძნებულია ფედერაციის შიდა კანონმდებლობაზე. შეუზღუდავი, პირველადი, სრულყოფილი სუბიექტის უფლება შეიძლება ჰქონდეს მხოლოდ სუვერენულ სახელმწიფოს, ამ შემთხვევაში - მთელ ფედერაციას. კონფედერაცია არის ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ისეთი კავშირი, როდესაც მასში შემავალი სახელმწიფოები სრული სახით ინარჩუნებენ საკუთარ სუვერენიტეტს და რჩებიან სუბიექტებად საერთაშორისო სამართლისა. ცხადია კონფედერაცია თვითონაც მონაწილეობს საერთაშორისო ურთიერთობებში როგორც სუბიექტი და აქვს საერთაშორისო სამართალსუბიექტობის ნიშნები, მაგრამ შეუზღუდული სახით. კონფედერაციის ჩამოყალიბება ფორმდება საერთაშორისო ხელშეკრულებით, რომლის საფუძველზეც კონფედერაციას გადაეცემა უფლებამოსილება გარკვეულ სფეროებში, ჩვეულებრივ ეს სფეროები: ომი და ზავი, საგარეო პოლიტიკა, შეიარაღებული ძალები, შესაძლოა მათ განეკუთვნებოდეს აგრეთვე საფინანსო პოლიტიკა და ა. შ. მაგრამ იმის გამო, რომ კონფედერაციის წევრი სახელმწიფოები სუვერენიტეტს ინარჩუნებენ, გადაწყვეტილებები კონფედერაციისთვის გადაცემული კომპეტენციის ფარგლებში იქმნება იმის მიხედვით, თუ რა კომპეტენცია განუსაზღვრეს კონფედერაციის სახელმწიფოებმა, რომლებიც მისი სუბიექტები არიან, თუმცა კონფედერაციის ცენტრალური ორგანოები სრული სახით მაინც არ ემსგავსებიან სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებს, რადგან მათი გადაწყვეტილებების იმპლემენტაცია დამოკიდებულია კონფედერაციის სუბიექტების ნებაზე, რომლებსაც შეუძლიათ უარი განაცხადონ კონფედერაციის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების რეალიზაციაზე. კონფედერაციის გარდამავალი ტიპის რთული სახელმწიფოა, რომელიც ზოგიერთი გამოწვევის გამო გარდა ან ფედერაციაში გადაიზრდება ან იშლება.

16. სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის, წარმოშობა და გაქრობა

დროთა განმავლობაში იქმნება ახალი სახელმწიფოები, ხოლო სხვა სახელმწიფოები ქრებიან ან განიცდიან მნიშვნელოვან ცვლილებას. საერთაშორისო ურთიერთობების პრაქტიკა გვიჩვენებს ახალი სახელმწიფოების „დაბადების“ სხვადასხვა საშუალებებს. განვიხილოთ რამდენიმე მათგანი.

❖ ერთი სახელმწიფოს რამდენიმე სახელმწიფოდ დაყოფა

1948-1949 წწ. ყოფილი ერთიანი გერმანიის ადგილზე შეიქმნა ორი სახელმწიფო - გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა და გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა. 1919 წელს ავსტრია-უნგრეთის ადგილზე შეიქმნა სახელმწიფოები: უნგრეთი, ჩეხოსლოვაკია, რუმინეთი, იუგოსლავია, პოლონეთი და ავსტრია.

❖ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლების შედეგად

1989-1991 წწ. დაიშალა სსრ კავშირი და საერთაშორისო ასპარეზზე 15 დამოუკიდებელი სახელმწიფო გამოვიდა.

❖ რამდენიმე სახელმწიფოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება

1867 წელს ავსტრია და უნგრეთმა შექმნეს ერთი სახელმწიფო - ავსტრია-უნგრეთი. 1991 წელს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკა შეუერთდა გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკას.

...

რაც შეეხება სახელმწიფოს, როგორც საერთაშორისო სუბიექტის გაქრობას, აღსანიშნავია შემდეგი ძირითადი შემთხვევები:

1. რამდენიმე სახელმწიფოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება

1867 წელს ავსტრია-უნგრეთის შექმნის შემდეგ ავსტრიამ და უნგრეთმა შეწყვიტეს დამოუკიდებელი არსებობა, დაკარგეს თავისი საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტურობა და ერთიან სუბიექტად იქცნენ.

2. ერთი სახელმწიფოს რამდენიმე სახელმწიფოდ დაყოფა

ავსტრია-უნგრეთის დაშლის შემდეგ ავსტრიამ და უნგრეთმა კვლავ შეიძინეს საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტის სტატუსი. სამაგიეროდ, ავსტრია-უნგრეთმა, როგორც საერთაშორისო-სამართლებრივმა სუბიექტმა შეწყვიტა არსებობა. იგივე ითქმის ჩეხოსლოვაკიასზე.

ასეთია სახელმწიფოს გაქრობის ის გზები, რომელიც არ ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სამართლის ნორმებს. ზოგიერთი მეცნიერი მიუთითებს ანექსიას, მაგრამ ასეთი შეხედულება ვერ ჩაითვლება გამართლებულად. მართალია ანექსიის შედეგად სახელმწიფო კარგავს თავის დამოუკიდებლობას, მაგრამ ეს აქტი ეწინააღმდეგება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის პრინციპებს და არ შეიძლება იყოს აღიარებული სახელმწიფოს, როგორც სუბიექტის გაქრობის საშუალებად. ანექსია დღეს კანონგარეშეა და გამოცხადებული.

17. ცნობის სახეები

როგორც ვიცით, საერთაშორისო ასპარეზზე დროთა განმავლობაში ჩნდება ახალი სახელმწიფოები, რომლებიც აქტიურად ებმება საერთაშორისო ურთიერთობებში.

ზმირია შემთხვევები, როცა თვითონ სახელმწიფო რჩება უცვლელი, მაგრამ ადგილი აქვს სახელმწიფო გადატრიალებას. როდესაც სახელმწიფოში ამგვარი ვითარებაა, რთულდება მოცემული სახელმწიფოს როგორც სამინაო, ისე საგარეო ვითარება და არანორმალური მდგომარეობა იქმნება მსოლიოს ამა თუ იმ რეგიონში. იმისათვის, რომ ახლად წარმოშობილმა სახელმწიფომ ან მთავრობამ დაიკავოს

საერთაშორისო-სამართლებრივ ურთიერთობაში ნორმალური ადგილი, საჭიროა დანარჩენი სახელმწიფოები თანახმა იყვნენ **დაამყარონ** მასთან საერთაშორისო ურთიერთობა, ანუ ცნონ იგი.

საერთაშორისო სამართალში ცნობის ქვეშ იგულისხმება მოცემული სახელმწიფოს ნების გამოთქმის გზით, რომელიც მიმართულია ახლად წარმოშობილი სახელმწიფოსთან ურთიერთობის ნორმალიზაციისკენ. აღნიშნულიდან ჩანს თუ რა როლს ასრულებს ცნობის ინსტიტუტი საერთაშორისო-სამართლებრივ ურთიერთობის ნორმალურად წარმართვის საკითხში. ზოგჯერ, როდესაც ადგილი აქვს არა უბრალო ამბოხებას, არამედ ფართო მასშტაბის შეიარაღებულ ბრძოლას, სხვა სახელმწიფოებმა შეიძლება აჯანყებული ორგანიზაცია ცნონ აჯანყებულ მხარედ. იმ შემთხვევაში, თუ აჯანყებულ მხარედ ცნობს თავითონ დაინტერესებული სახელმწიფო, იგი ავრცელებს აჯანყებულებზე სამხედრო ტყვეობის რეჟიმს და მას არ აქვს უფლება განიხილოს ისინი როგორც სამართალდამრღვევები.

როდესაც აჯანყება გადადის სამოქალაქო ომში და ძალები შედარებით თანაბრდება, შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მეომარ მხარედ ცნობას. მეომარ მხარედ ცნობა ხდება ოფიციალური დეკლარაციის საშუალებით. სახელმწიფო, რომელიც ცნობს აჯანყებულებს მეომარ მხარედ, მოვალეა დაიცვას ნეიტრალიტეტი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ადგილი ექნება საერთაშორისო სამართლის ნორმების დარღვევას. ამ სახის ცნობა წარმოიშვა პირველი მსოფლიო ომის დროს. ომის პერიოდში ქვეყნებმა გამოთქვეს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნის სურვილი. აჯანყებულ და მეომარ მხარედ ცნობა დღეს არ არის გამართლებული, რადგან საერთაშორისო სამართალი მოითხოვს ყველა სახელმწიფოსგან აჯანყებისგან თავის შეკავებას.

18. ცნობის თეორიები

დეკლარაციული თეორია ჩამოყალიბდა კაპიტალიზმის განვითარების საწყის სტადიაზე, როცა ფეოდალურ სახელმწიფოებს შორის აქტიურ წარმოიშობოდა ახალი, ბურჟუაზიული ტიპის სახელმწიფოები. ეს სახელმწიფოები წარმოიშობოდა ან ახალი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებით ან უკვე არსებულ სახელმწიფოში ბურჟუაზიული რევოლუციის გზით. დეკლარაციული თეორიის თანახმად, ცნობა მხოლოდ დამოუკიდებელი სახელმწიფოს საერთაშორისო ურთიერთობის მონაწილედ გახდომის ფაქტს, ამ თეორიის მიხედვით, ახლად შექმნილი სახელმწიფო ხდება საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი არა იმიტომ, რომ მას ცნობენ, არამედ იმიტომ, რომ ყოველ ახლად შექმნილ სახელმწიფოს უფლება აქვს გამოვიდეს საერთაშორისო ასპარეზზე და დაიცვას თავისი ინტერესები. **კონსტიტუციური თეორია** ამტკიცებს, რომ თითქმის ახლად შექმნილი სახელმწიფო მხოლოდ მაშინ ხდება საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, როცა როცა მას ცნობენ სხვა სახელმწიფოები. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი მოკლებულია უფლებას, გახდეს საერთაშორისო სამართლის სრულუფლებიანი წევრი. იგი ცდილობს ხელი შეეშალოს ერების თვითგამორკვევის უფლების განხორციელებას და საექვემდებაროს ყოველი ახალი სახელმწიფოს „სამართლიანობის და კანონიერების“ შეფასებას დიდი სახელმწიფოებისთვის. სახელმწიფოს ცნობასთან ძალიან ახლოს დგას მთავრობის ცნობის საკითხი. ეს საკითხი დაისმის მაშინ, როდესაც ახალი მთავრობა ხელში იღებს ხელისუფლებას არაკონსტიტუციური ანუ სახელმწიფოს გადატრიალების გზით. მაშინ სახელმწიფოები თავად განსაზღვრავენ, რამდენად მიზანშეწონილია ახალი მთავრობის ცნობა.

19. ცნობის ფორმები

საერთაშორისო ურთიერთობების პრაქტიკის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს ცნობის ფორმები 2 კატეგორიად დავყოთ - ფაქტობრივი და ოფიციალური ცნობა. **ფაქტობრივი ცნობა** გულისხმობს ისეთ შემთხვევას, როცა სახელმწიფო ამყარებს ახლად შექმნილ სახელმწიფოსთან საქმიან კავშირს, მაგრამ ამავე დროს თავს იკავებს მისი ოფიციალური ცნობისგან. მათ შორის წარმოებს მხოლოდ მოლაპარაკება ამათუ იმ საკითხზე. **ოფიციალური იურიდიული ცნობა** განსხვავდება ფაქტობრივი ცნობისგან იმით, რომ ახლად შექმნილი სახელმწიფოს ცნობის ფაქტი გამოხატული უნდა იყოს რომელიმე დოკუმენტში. ოფიციალური ცნობა შეიძლება ორი სახის იყოს: **de facto** და **de iure**, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდებიან სამართლებრივი შედეგების მიხედვით. მთავარი განსხვავება მათ შორის არის ის, რომ პირველ შემთხვევაში მთავრობა იცნობს როგორც სინამდვილეში არსებული, მაგრამ მასთან არ ამყარებენ დიპლომატიურ და ზოგჯერ საკონსულო ურთიერთობებსაც კი. ურთიერთობა სავაჭრო ხელშეკრულებით ამოიწურება, დე ფაქტო ცნობის დროს დამყარებულ ურთიერთობას აქვს დროებითი, არასტაბილური ხასიათი. დე ფაქტო ცნობა მოკლე ხანში იცვლება დე იურე

ცნობით, რის შემდეგაც ორ სახელმწიფოს შორის სტაბილური ურთიერთობა მყარდება, მყარდება დიპლომატიური და საკონსულო ურთიერთობანი. ამგვარად, მხოლოდ დე იურე ცნობა ქმნის ჰეშმარიტ ურთიერთობას.

ცნობის ინსტიტუტი ემსახურება მშვიდობიანი თანაარსებობის პრინციპის განმტკიცებას. იგი მოწოდებულია ხელი შეუწყოს ხალხთა მეგობრული და კეთილმეზობლური ურთიერთობების ჩამოყალიბებას. აღსანიშნავია, რომ გაეროში საქართველოს მიღების ფაქტი არ ნიშნავს ჩვენი ქვეყნის ავტომატურ ცნობას ამ ორგანიზაციის ყველა წევრის მიერ. არსებული წესის მიხედვით სახელმწიფოს გაეროში ან სხვა ორგანიზაციაში გაწევრიანება არ ნიშნავს ამ ორგანიზაციის წევრების მიერ ახალი წევრ-სახელმწიფოს ოფიციალურ ცნობას. ლაპარაკი შეიძლება საქმიან ცნობაზე, რომელიც არავითარ იურიდიულ ვალდებულებას არ წარმოშობს დე იურე ან დე ფაქტო ცნობისთვის.

20. სახელმწიფოს სამართალმემკვიდრეობა

სახელმწიფოები იბადებიან და კვდებიან, ეს პროცესი წარმოშობს მეტად რთულ და პოლიტიკურად ძალზე მნიშვნელოვან პრობლემას - ახალი სახელმწიფოს უფლებამემკვიდრეობის საკითხს. ე.ი. საერთაშორისო-სამართლებრივი უფლებამოსილებანი გადადის მგელი სახელმწიფოდან ახლად შექმნილზე. უფლებამემკვიდრეობის საკითხი შეიძლება წარმოიშვას ასევე ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორისათვის ტერიტორიის გადაცემის შემთხვევაში.

ა. უფლებამემკვიდრეობა საერთაშორისო ხელშეკრულებების მიმართ

უფლებამემკვიდრეობა სოციალური რევოლუციის პრობლემაა. მხოლოდ მაშინ, როცა ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში ადგილი აქვს სოციალურ რევოლუციას, წარმოიქმნება უფლებამემკვიდრეობის საკითხი. რაც უფრო ძირფესვიანია რევოლუცია, მით უფრო რადიკალურია ყოფილი სუბიექტის უფლებათა და მოვალეობათა შემოწმება-გადასინჯვა ახალი სუბიექტის მხრიდან.

დეკლარაციით გამოწვეული უფლებამემკვიდრეობა. ყოველი სახელმწიფო, რომელიც იძენს დამოუკიდებლობას მეტროპოლისგან ან სხვა სახით არსებულ კოლონიური რეჟიმისაგან, თავისუფლდება ყველა სხვა ხელშეკრულებისაგან, რომელიც დადო მმართველმა მთავრობამ ამ ტერიტორიის სახელით ან გაავრცელა მასზე. აქ მოქმედებს ე.წ. "ტაბულა რაზას" პრინციპი, რომელიც ათავისუფლებს მემკვიდრე სახელმწიფოს მეტროპოლის მიერ თავს მოხვეული ვალდებულებისაგან. ყოველი ახალი სახელმწიფო უფლებამოსილია გადაწყვიტოს რომელ ხელშეკრულებებს ტოვებს ძალაში და რომელს უარყოფს. ეს როდის ნიშნავს, რომ სახელმწიფო მემკვიდრე მოვალეა უარყოს ყველა ხელშეკრულება. პირიქით, ახალი სახელმწიფოები უარყოფდნენ მხოლოდ არათანასწორ უფლებიან ხელშეკრულებებს, რომელთა მიხედვით ხდებოდა მათი ტერიტორიის, ბუნებრივი რესურსების უმოწყალო განიავება და ხალხის სასტიკი ექსპლუატაცია. ორი აზრამდენიმე სახელმწიფოს გაერთიანებით ან ერთი სახელმწიფოს რამდენიმე ერთეულად გაყოფით გამოწვეული უფლებამემკვიდრეობა. პირველ შემთხვევაში გაერთიანებულ სახელმწიფოზე გადადის წინამორბედი სახელმწიფოს ყველა ხელშეკრულება და შეთანხმება. ავტომატურად გადადის შენაერთზე ის ხელშეკრულებანი, რომლებიც არეგულირებენ გაერთიანებაში შემავალი ერთეულების სასაზღვრო და სხვა ტერიტორიულ საკითხებს.

იმ შემთხვევაში, როდესაც ერთი სახელმწიფო რამდენიმე სახელმწიფოდ იყოფა, მოუხედავად იმისა განაგრძობს თუ არა წინამორბედი სახელმწიფო არსებობას, ყველა მის მიერ დადებული ხელშეკრულება, რომელიც მთელ ტერიტორიას ეხებოდა, რჩება ძალაში ყოველი გამოყოფილი ნაწილის მიმართ, ხოლო კონკრეტული ტერიტორიის მიმართ მოქმედი ხელშეკრულება გადადის მხოლოდ ამ ტერიტორიის მქონე სახელმწიფოზე.

ბ. უფლებამემკვიდრეობა სახელმწიფო ქონებისა და სახელმწიფო არქივის მიმართ - რასაშუალებითაც არ უნდა ჩამოყალიბდეს ახალი სახელმწიფო, მასზე გადადის სახელმწიფო საკუთრების ყველა სახე (მოძრავი და უძრავი ქონება) შემდეგი წესით: სახელმწიფო-მემკვიდრის ტერიტორიაზე მდებარე უძრავი ქონება მასვე რჩება. უძრავი ქონება, რომელიც ამ ტერიტორიას ეკუთვნის, მაგრამ მის გარეთმდებარეობს და მას თავის დროზე დაეპატრონა წინამორბედი სახელმწიფო, სახელმწიფო-მემკვიდრეს მიეკუთვნება.

მოდრავი ქონება, რომელიც გამოყოფილ ტერიტორიას ეკუთვნოდა, მაგრამ შემდგომ გახდა წინამორბედი სახელმწიფოს ქონება, უბრუნდება სახელმწიფო-მემკვიდრეს.

სახელმწიფო არქივების საკითხი რთულია და ძირითადად ურთიერთშეთანხმებით წყდება. მაგრამ უდავოდ ითვლება დებულება, რომელიც მოითხოვს წინამორბედ სახელმწიფოსგან გადასცეს სახელმწიფო-მემკვიდრეს მის ტერიტორიასთან დაკავშირებული დოკუმენტური და ისტორიული არქივები ან თუ ისინი ორივე მხარეს ეხება, მისაწვდომი გახადონ სახელმწიფო-მემკვიდრისათვის. უნდა დაისვას საკითხი რუსეთში მყოფი საქართველოს საგანძურისა და არქივების დაბრუნების შესახებ.

გ. უფლებამემკვიდრეობა ვალების მიმართ

როდესაც ერთი სახელმწიფო იყოფა რამდენიმე ერთეულად, ვალების საკითხი წყდება სახელმწიფოების ურთიერთშეთანხმებით, როგორც წესი, არსებული ვალი იყოფა გამოყოფილი ერთეულების ეკონომიკური პოტენციალისა და მოსახლეობის რაოდენობის გათვალისწინებით. თუ კონკრეტული თანხა მთლიანად იყო მოხმარებული გარკვეული ტერიტორიის საკეთილდღეოდ, მისი გადახდა დაეკისრება ამ ტერიტორიის მქონე სახელმწიფოს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო ძალიან იყო გაერთიანებული სსრ კავშირში, ამ უკანასკნელის დაშლის შემდეგ საქართველოს მიეცა უფლება დაპატრონებოდა ყოფილი საჭოთა კავშირის ქონების გარკვეულ წილს, რადგანაც ქართველი ხალხი მონაწილეობდა სსრ კავშირის ეკონომიკურ და სამხედრო პოტენციალის მშენებლობაში.

ამავე დროს საქართველოს რესპუბლიკამ აიღო ვალდებულება გადაიხადოს სსრ კავშირის საზღვარგარეთული ვალის გარკვეული ნაწილი, რომელიც მოხმარდა საქართველოს საჭიროებას.

21. „ტაბულა რაზას“ პრინციპი

ყოველი სახელმწიფო, რომელიც იძენდა დამოუკიდებლობას მეტროპოლისგან ან სხვა სახის კოლონიური რეჟიმისგან, თავის უფლებებზე ყველა სხვა ხელშეკრულებსგან, რომელიც დადო მმართველმა მთავრობამ ამ ტერიტორიის სახელით ან გააერცელა მასზე. აქ მოქმედებს ე.წ. „ტაბულა რაზას“ („სუფთა დაფა“) პრინციპი, რომელიც ათავისუფლებს მემკვიდრე სახელმწიფოს მეტროპოლის მიერ თავ მოხვეული ვალდებულებებისგან. ყოველი ახალი სახელმწიფო უფლებამოსილია თავად გადაწყვიტოს რომელ ხელშეკრულებას დატოვებს ძალაში და რომელს უარყოფს. ეს არ ნიშნავს, რომ სახელმწიფო მემკვიდრე მოვალეა უარყოს ყველა ხელშეკრულება. ახალი სახელმწიფოები უარყოფდნენ მხოლოდ არათანასწორ უფლებიან, კაბალურ ხელშეკრულებებს, რომელთა მიხედვით ხდებოდა მათი ტერიტორიის უმოწყალოდ განიავება. „ტაბულა რაზას“ პრინციპი არ ვრცელდება საერთაშორისო სამართლის ძირითად პრინციპებზე და სხვა ამჟამად აღიარებული ნორმებზე. არც ერთ სახელმწიფოს არა აქვს უფლება უარყოს საერთაშორისო მართლწესრიგის საყრდენი პრინციპები და ნორმები, რომელთა გარეშე შეუძლებელი ხდება ხალხთა უმშიშროების უზრუნველყოფა. საქართველოს რესპუბლიკაც ამ გზით მიდის. მან აღიარა გაეროს წესდების ძირითადი პრინციპები და ორგანიზაციაში შესვლის სურვილი გამოთქვა.

22. საერთაშორისო ხელშეკრულება, მხარეები და მათში მონაწილეობის უფლება

საერთაშორისო ხელშეკრულება თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითადი წყაროა. საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი არის იმ ნორმათა ერთობლიობა, რომლებიც განსაზღვრავს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა დადებისა და შეწყვეტის წესს, მათი იურიდიული ძალის ნამდვილობის პირობებს. ამ საკითხთან დაკავშირებული დავების მოწესრიგების საშუალებებს.

საერთაშორისო ხელშეკრულებების მხარედ გვევლინება მხოლოდ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტები - სახელმწიფოები, საერთაშორისო ორგანიზაციები, რომლებსაც აქვთ საერთაშორისო-სამართლებრივი უფლებაუნარიანობა.

საერთაშორისო ხელშეკრულება აკისრებს უფლება-მოვალეობებს მხოლოდ მასში მონაწილე მხარეებს. მესამე სახელმწიფოებზე უფლება-მოვალეობანი არ ვრცელდება. მაგრამ, თუ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი, რომელიც არის კონკრეტული ხელშეკრულების მხარე, გამოიყენებს ამ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ უფლებებს, მას ავტომატურად ეკისრება ამ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე მოვალეობებიც.

გამონაკლის წარმოადგენს ხელშეკრულებანი, მიმართული აგრესიის წინააღმდეგ. **ვენის კონვენცია** აღიარებს სახელმწიფოთა უფლებას დადონ ხელშეკრულება **აგრესორის პასუხისმგებლობისა** და **სხვა საკითხების ფიქსაციის** მიზნით. ამავე დროს, ყოველი ხელშეკრულება, რომელიც იდება აგრესორებისა და მათი მოკავშირეების მიერ სხვა სახელმწიფოს საზიანოდ, იმთავითვე ჩაითვლება ბათილად.

ხელშეკრულებები განსხვავდება ერთმანეთისგან მხარეთა რაოდენობის მიხედვით. **ორმხრივი ხელშეკრულებები** სახელმწიფოთა ურთიერთობების ყველაზე ტიპური სახეა. დღეისთვის მისი რაოდენობა რამდენიმე ასეულ ათასს შეადგენს. თანამედროვე ეტაპზე სულ უფრო დიდ და ფართო გამოყენებას პოულობს **მრავალმხრივი ხელშეკრულებები**, რომელთა მეშვეობით იქმნება **საერთაშორისო უნივერსალური** და **რეგიონალური ორგანიზაციები, წესდებები** და ა.შ. ხელშეკრულებაში მონაწილეობა არ ნიშნავს მხარეებთან დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარებას, ხოლო ხელშეკრულების შეწყვეტა არ ნიშნავს სხვა მხარეებთან ასეთი ურთიერთობის გაწყვეტას.

23. ალტერნატივის წესი (ხელშეკრულების დადების წესი და სტადიები)

საერთაშორისო ხელშეკრულების დადების უფლება სუვერენული სახელმწიფოს ერთ-ერთი ძირითადი უფლებათაგანია. ყოველი სახელმწიფო უფლებამოსილია მიიღოს მონაწილეობა ხელშეკრულების შემუშავებელ კონფერენციაზე, ან შეუერთდეს უკვე არსებულ ხელშეკრულებას, თუ იგი დაინტერესებულია ასეთი შეთანხმებით. სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს რომელ ორგანოს აქვს უფლება იმოქმედოს საერთაშორისო ასპარეზზე მისი სახელით და დადოს საერთაშორისო ხელშეკრულება. როგორც წესი ეს უფლება სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურს ეკუთვნის ან საგარეო საქმეთა მინისტრი ან სპეც. უფლებამოსილებით რწმუნებული. საერთაშორისო ხელშეკრულება იდება ან უშუალო **დიპლომატიური მოლაპარაკების შედეგად**, ან **საერთაშორისო კონფერენციის მოწვევით**. მხარეთა მიერ შეთანხმებული და დაზუსტებული ტექსტი ხელმოწერის ობიექტად იქცევა. საერთაშორისო ხელშეკრულების ხელმოწერას სპეციალური წესის დაცვით ხდება, რომლის **მიზანია ასახოს სახელმწიფოთა სუვერენული თანასწორობის პრინციპი**. ამ წესს **ალტერნატი** ეწოდება. ორმხრივი ხელშეკრულების ხელმოწერის დროს მხარეები სვამენ თავის ხელმოწერას ერთმანეთის გასწვრივ, მარცხნიდან მარჯვნივ, ან ერთიმეორის ქვევით. პირველ შემთხვევაში მარცხენა ადგილი პირველ ადგილად ითვლება, მეორე შემთხვევაში ასეთ ადგილად ზედა ადგილი ითვლება. ყოველ ეგზემპლარს პირველ ადგილას აწერს ის მხარე, რომელთანაც რჩება წინამდებარე ხელშეკრულება. **მრავალმხრივი ხელშეკრულების ხელმოწერისას** მხარეები სვამენ თავის ხელმოწერას ქვეყნების სახელწოდების ანბანური წესის მიხედვით, როგორც წესი, გამოიყენება ინგლისური ანბანი. ზღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის გამოიყენება რუსული ანბანი. **ხელშეკრულების დანართს** ხელს აწერენ დელეგაციის მეთაურები მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი ხელშეკრულების განუყოფელ ნაწილად ჩაითვლება (დამატებითი მუხლები და ა. შ.) რაც შეეხება დანართებს, რომლებიც საქონლის ნუსხას, საბუთების ნიმუშებსა და სხვა ამგვარ აქტებს წარმოადგენს, მათ, როგორც წესი, ან სულ არ აწერენ ხელს, ანდა ხელს აწერენ დელეგაციის მდივნები.

24. ხელშეკრულების ძალაში შესვლის საფუძვლები

ხელშეკრულება ძალაში შედის: ა) ხელმოწერის დღიდან; ბ) ხელმოწერიდან გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ; გ) სარატიფიკაციო **სიგელების** გაცემის დღიდან ან ამ დღიდან გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ; დ) **სარატიფიკაციო სიგელების** სათანადო რაოდენობის დაგროვების დღიდან ან ამ დღიდან გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ; ე) ხელშეკრულების **დამტკიცების (მიღების)** დღიდან ან გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ.

ასეთია ხელშეკრულების როგორც **კონკრეტული საერთაშორისო-სამართლებრივი უფლება-მოვალეობის აღმნუსხველი აქტის** ძალაში შესვლის ძირითადი საშუალებანი, მაგრამ ხელშეკრულების ძალაში შესვლა როდის ნიშნავს იმას, რომ იგი სავალდებულო ხდება ყველა მხარისთვის. ასეთი ხელშეკრულება **სავალდებულო ხდება მხოლოდ მათთვის, ვინც შეასრულა აქტის ძალაში შეყვანისთვის გათვალისწინებული ყველა პროცედურა**, მაგალითად, მოახდინა მისი რატიფიკაცია, შეუერთდა მას და ა. შ. მაგრამ, სხვებისთვის, რომლებსაც ასეთი აქტი არ ჩაუტარებიათ, ეს ხელშეკრულება სავალდებულო ძალას არ იძენს, მანამ სანამ ისინი არ გადადგამენ სათანადო ნაბიჯს.

რ ატიფიკაციის ქვემოთ იგულისხმება ხელშეკრულების დამტკიცება სახელმწიფოს უზენაესი ხელისუფლების მიერ, სახელმწიფოს უფლება აქვს უარი თქვას რატიფიკაციაზე და ეს ვერ ჩაითვლება მართლსაწინააღმდეგო აქტად. ყოველი სახელმწიფო თვითონ განსაზღვრავს რატიფიკაციის წესებს და იმ ორგანოს, რომლის კომპეტენციაშიც შედის რატიფიკაციის უფლება. რატიფიკაციის აქტი ფორმდება სარატიფიკაციო სიგელის სახით, რომლითაც მეთაური ატყობინებს მეორე მხარეს ხელშეკრულების დამტკიცების ფაქტს და არწმუნებს, რომ ხელშეკრულება პირნათლად შესრულდება. რატიფიკაციისგან განსხვავებენ ხელშეკრულების დამტკიცებას ანუ მიღებას, რასაც ქვეყნის კონსტიტუცია მიაკუთვნებს ამა თუ იმ კომპეტენტურ ორგანოს, თუკი ხელშეკრულება არ მოითხოვს სარატიფიკაციო პროცედურას. თუ ხელშეკრულება ღია ხასიათისაა, ყოველ სახელმწიფოს უფლება აქვს „შეუერთდეს“ უკვე ხელმოწერილ ხელშეკრულებას, რისთვისაც ის სპეციალურ განცხადებას აკეთებს და შეერთების აქტს სახელმწიფო-დეპოზიტორს აბარებს.

ხელშეკრულება ძალაში შედის „სარატიფიკაციო სიგელის“ ან „დეპონირებისთვის გადაცემისას“.

ორ მხრივი ხელშეკრულების დადებისას, ერთ ქვეყანაში ხდება ხელშეკრულების ხელმოწერა, ხოლო სარატიფიკაციო სიგელების გადაცემა ხდება მეორე სახელმწიფოს დედაქალაქში. მრავალმხრივ ხელშეკრულებათა რატიფიკაციის დროს სარატიფიკაციო სიგელის შესანახად ამოირჩევა სახელმწიფო-დეპოზიტორი ან სათანადო საერთაშორისო ორგანიზაციის აღმასრულებელი ორგანო. ყოველი სახელმწიფო ხელმოწერისას ან რატიფიკაციის დროს უფლებამოსილია გააკეთოს შენიშვნები ანუ დათქმა. თუ არცერთმა მხარემ არ განაცხადა პროტესტი, შენიშვნა იურიდიულ ძალას იძენს ყველა მონაწილის მიმართ. დადებული ხელშეკრულება უნდა იყოს სათანადო წესით გამოქვეყნებული ანუ პრომულგირებული ყოველი მხარის მიერ.

25. დათქმა

ყოველი სახელმწიფო ხელმოწერისას ან რატიფიკაციის დროს უფლებამოსილია გააკეთოს შენიშვნები ანუ დათქმა, რომლის მიზანია შეზღუდოს ზოგიერთი მუხლის მოქმედება ან შემოფარგლოს მათი მოქმედება გარკვეული პირობებით. თუ არც ერთმა სხვა მხარემ არ განაცხადა პროტესტი, შენიშვნა იურიდიულ ძალას იძენს ყველა მონაწილის მიმართ და ამიერიდან შენიშვნის გამკეთებელსა და ხელშეკრულების სხვა მონაწილეებს შორის ხელშეკრულება მოქმედებს დათქმის აღნიშნული შესწორებებით. თუ მის წინააღმდეგ პროტესტს აცხადებს მხოლოდ რამდენიმე სახელმწიფო, დათქმა ვრცელდება დანარჩენ მონაწილეებზე. ერთსულოვანი პროტესტის შემთხვევაში დათქმა იურიდიულ ძალას არ იძენს და ბათილდება, თუ თავისი ხასიათი დეკლარაციული არ არის.

ზოგჯერ, იშვიათ შემთხვევაში, თვით ხელშეკრულება ნაწილობრივ ან სრულებით კრძალავს შენიშვნის გაკეთებას, რაც შეთანხმების დემოკრატიული საწყისების ხელშეზღუდვას უზრუნველსაყოფად კეთდება.

26. ხელშეკრულების მოქმედების ვადა

ხელშეკრულების მოქმედების ვადა მხარეთა მიერ განისაზღვრება. უვადოდ იდება მხოლოდ ის ხელშეკრულებანი, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის კოდიფიკაციის აქტებს წარმოადგენენ ან ომის მდგომარეობას წყვეტენ (საზავო ხელშეკრულებანი). ამ ხელშეკრულებათა დენონსაცია (გაუქმება) დაუშვებელია. პოლიტიკური სახის ხელშეკრულებანი იდება როგორც წესი 10, 20 და მეტი წლით, ეკონომიკური, კულტურული და სამართლებრივი სახისა 1-5 წლით, ზოგჯერ განუსაზღვრელი ვადით.

ხელშეკრულების ვადა შეიძლება გაგრძელდეს, რასაც პროლონგაცია ეწოდება. პროლონგაცია ავტომატურ ხასიათს ატარებს მაშინ, როცა ამას თვით ხელშეკრულება ითვალისწინებს. თუ ხელშეკრულების ვადის გასვლამდე რამდენიმე თვით ან წლით ადრე არც ერთი მხარე არ გამოთქვამს მისი გაუქმების სურვილს, იგი ავტომატურად განაგრძნობს მოქმედებას გარკვეული ვადის განმავლობაში.

27. ხელშეკრულებების ნამდვილობის პირობები

საერთაშორისო ხელშეკრულების ნამდვილობა გულისხმობს მის საერთაშორისო-სამართლებრივ სრულფასოვნებას, მართლზომიერ ხასიათს. ყოველი აქტი, რომელსაც ჩადის ერთი სახელმწიფო სხვა სახელმწიფოს წინააღმდეგ, გამოიყენება თავისუფლების შეზღუდვის მიზნით, მართლსაწინააღმდეგო ქმედებად ითვლება. პირველ რიგში, ასეთ ქმედებად ჩაითვლება ძალით დამუქრების გამოყენება

სახელმწიფოს ან მისი წარმომადგენლობის მიმართ. სადავოდ ხდის ხელშეკრულების ნამდვილობას მოლაპარაკების მონაწილე სახელმწიფოს წარმომადგენელთა მოტყუება ან მოსყიდვა, ხელშეკრულებაში გაპარული შეცდომა და ა.შ.

ყველაზე მძიმე დანაშაულად ითვლება ძალის გამოყენება ან სხვა რაიმე იმულებითი საშუალებისთვის მიმართვა. ცალკე საკითხს წარმოადგენს ხელშეკრულების ბათილობა მხარეთა მიერ იმპერატიული ნორმების გადახვევის გამო. ამ შემთხვევაში ორივე სახელმწიფოს ნების გამომჟღავნების თავისუფლება ექვს არ იწვევს, თუმცა ხელშეკრულებით დადგენილი ქცევითი წესები "უხვევენ" არსებულ საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებს, რომელთა იმპერატიული ხასიათის უგულებელყოფა აკრძალულია. იმპერატიული ნორმა უკრძალავს მხარეებს ისეთ გადახვევას, რომელიც მათ ურთიერთობას ეხება და ერთმანეთის მიმართ უფლება-მოვალეობებს ადგენს. ამიტომ ხელშეკრულება, რომელიც ორივე სახელმწიფოს აგრესიულ პაქტს წარმოადგენს და მესამე სახელმწიფოს წინააღმდეგ არის მიმართული, ჩათვლება ბათილად არა იმიტომ, რომ ძალის გამოყენების დაუშვებლობას იმპერატიული ხასიათი აქვს, არამედ იმიტომ, რომ მესამე არღვევს, ლახავს საერთაშორისო სამართლის ამ ძირითად პრინციპს. მაგრამ თუ ორმა სახელმწიფომ დადო ხელშეკრულება, რომლითაც აღიარებენ მათ შორის დავის მოწესრიგების შეიარაღებული ძალების გამოყენების საშუალებით, ასეთი ხელშეკრულება იმთავითვე ბათილად გვევლინება, რადგანაც ძალის გამოყენებლობის პრინციპის შეცვლა ურთიერთშეთანხმებითაც არ შეიძლება.

28. ხელშეკრულების შეწყვეტა

როდესაც მხარე ან მხარეები ერთმანეთის მიმართ აქტიურად იყენებენ შეძენილ უფლებებს, ხოლო ვალდებულებების შესრულებაზე თავს არ იწუხებენ, ხელშეკრულება მერყევიხდება და შეიძლება მოხდეს მისი მოქმედების ვადის შეწყვეტა ვადის გასვლამდე. საერთაშორისო ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტის რამდენიმე საშუალება არსებობს: ა) როდესაც ხელშეკრულებაში აღნიშნული წესის გათვალისწინებით, ერთი მხარე ატყობინებს მეორე მხარეს ან სახელმწიფო-დეპოზიტორს, რომ მას არ სურს ხელშეკრულების ვადის გაგრძელება, ამას ხელშეკრულების დენონსაცია ეწოდება. ბ) შესაძლებელია ხელშეკრულების მოქმედების შეწყვეტა მხარეთა შეთანხმებით მოხდეს. ამ შემთხვევაში ყოველი მხარის თანხმობა საავალდებულოა. თუ ამ შეთანხმებას ახალი შესწორებული ხელშეკრულების დადება მოყვება შედეგად, ადგილი აქვს საერთაშორისო ხელშეკრულების ნოვაციას. გ) ხელშეკრულება წყდება ასევე მის მიერ გათვალისწინებული პირობების შესრულებისას ან აღნიშნული ვადის ამოწურვისას შესაძლებელია ხელშეკრულების ცალმხრივი გაუქმებაც. დ) როდესაც ერთ-ერთი მხარე არ იცავს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ პირობებს და უხეშად არღვევს მათ, მეორე მხარეს უფლება აქვს გააუქმოს ასეთი შეთანხმება, უკანასკნელის ამ მოქმედებას ხელშეკრულების ანულისება ეწოდება.

ბ) ავტომატურად უქმდება ის ხელშეკრულება, რომელიც საერთაშორისო ასპარეზიდან გამქრალ სუბიექტთან იყო დადებული.

საერთაშორისო ხელშეკრულების სტრუქტურა და ფორმა

ფორმის მხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულება წერილობით სახეს ატარებს, ხოლო სტრუქტურის მხრივ სამ ძირითად ნაწილად:

ა) პრეამბულა ანუ შესავალი ნაწილი შეიცავს მხარეთა დასახელებას და შეთანხმების მიზანზე მითითებას.

ბ) ძირითადი ნაწილი მუხლობრივად აღწერს მხარეების მიერ შეთანხმების შინაარსს.

გ) დასკვნითი ნაწილი პეოცედურულ საკითხებს შეიცავს: ხელშეკრულების ძალაში შესვლის დრო, მისი მოქმედების ვადა, ვადის გაგრძელების წესი, ხელშეკრულებასთან შეერთების წესი, ხელშეკრულების გაუქმების (დენონსაციის) წესი, რა ენაზეა შედგენილი ხელშეკრულების ტექსტი, ხელშეკრულების დადების თარიღი და ადგილი. სულ ბოლოში დაისმის მხარეებზე ხელმოწერა და ბეჭდები.

წინათ ხელშეკრულება ან მხოლოდ ლათინურ ან ფრანგულ ან ინგლისურ ენებზე იწერებოდა. დღეს ხელშეკრულების ენა გარკვეულ წესს ემორჩილება – მრავალმხრივი ხელშეკრულებანი იდება ე.წ. დიპლომატიურ (ინგლისურ, ფრანგულ და რუსულ) ენებზე, ორმხრივი – მხარეთა არჩევით.

საქართველოს რესპუბლიკა იყენებს ორმხრივი ხელშეკრულების ედგენისას ქართულ და მეორე მხარის ენას,

გაეროში მიღებულია ექვსი ოფიციალური ენა – რუსული, ინგლისური, ფრანგული, ჩინური, ესპანური, არაბული.

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კლასიფიკაცია

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა კლასიფიკაცია შეიძლება მოვახდინოთ სამი ნიშნის მიხედვით:

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა ტიპები. საერთაშორისო ხელშეკრულებათა მრავალათასიანი აქტები თავისი მნიშვნელობითა და საერთაშორისო მასშტაბურობის თვალსაზრისით ყველა თანაბარი როდია. განასხვავებენ საერთაშორისო სამართლის სუბიექტთა ზოგადი ქცევის მარეგულირებელ შეთანხმებებს, რომლებიც თანამედროვე საერთაშორისო სამართლის ძირითად ნორმებსა და პრინციპებს განამტკიცებენ და ხელშეკრულებებს, რომელნიც სახელმწიფოთა შორის კონკრეტულ საკითხებს არეგულირებენ.

საერთაშორისო ხელშეკრულებათა სახელწოდებანი. არსებობს საერთაშორისო ხელშეკრულებათა უამრავი სახელწოდება: ხელშეკრულება, ტრაქტატი, პაქტი, კონვენცია, შეთანხმება და ა.შ. პრინციპში ყველა ამ სახელწოდების ხელშეკრულება არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან იურიდიული ძალის თვალსაზრისით და მხარეებისათვის სათანადო უფლებამოსილებებს წარმოშობს, ცვლის ან სპობს, მაგრამ არც ის იქნება სწორი, რომ უგულებელვყოთ ის ნიუანსები, რომელსაც ყოველი სახელწოდება ატარებს. განვიხილოთ ზოგიერთი მათგანი:

ხელშეკრულება ყველაზე ფართოდ მიღებული ტერმინია, რომელიც ყველა სახის სახელმწიფოთაშორისო შეთანხმებებს ასახავს.

პაქტი, როგორც წესი, ეწოდება ორმხრივ ან მრავალმხრივ სახელმწიფოთაშორისო აქტებს, რომლებიც იდება მთავრობის მიერ ან მათი რწმუნების საფუძველზე და, როგორც წესი, რატიფიკაციას არ საჭიროებენ. მაგრამ იდება ისეთი შეთანხმებებიც, რომელთა რატიფიკაციაც სავალდებულოა.

შეთანხმება – ამ სიტყვის ზუსტი მნიშვნელობით ეწოდება იმ სახელმწიფოთაშორისო აქტებს, რომლებიც იდება მთავრობის მიერ ან მათი რწმუნების საფუძველზე და როგორც წესი, რატიფიკაციას არ საჭიროებენ, მაგრამ იდება ისეთი შეთანხმებებიც, რომელთა რატიფიკაციაც სავალდებულოა.

კონვენცია ძირითადად ისეთი სახის სახელმწიფოთაშორისო შეთანხმებას ეწოდება, რომელიც რაიმე სპეციალური დარგს და სპეციალურ დანიშნულებით ხასიათს ატარებს.

დეკლარაცია ეწოდება ორი ან რამდენიმე სახელმწიფოს ისეთ განცხადებას, რომელიც მხარეთა საგარეო პოლიტიკის გარკვეულ გეზს სახავს ან მათ შეხედულებას გამოხატავს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სხვა სფეროში; დეკლარაცია, როგორც წესი, შეიცავს საერთაშორისო სამართლის ახალ, ძირითად პრინციპებს ან მხარეთა დამოკიდებულებას არსებული პრინციპებისადმი.

ნოტების გაცვლა ეწოდება შეთანხმების დადების ისეთ წესს, როდესაც მხარეები ერთმანეთს უგზავნიან იდენტური ტექსტის მქონე განცხადებებს.

კომპრომისი ეწოდება ისეთ შეთანხმებას, რომლითაც მხარეები თანხმდებიან გადასცენ საერთაშორისო სასამართლოს მათ შორის წარმოშობილი დავა.

ოქმის საშუალებით ფორმდება სხვადასხვა სახის შეთანხმებანი, რომელთა მეშვეობით მხარეები ცხადებენ თავის სურვილს შეუერთდნენ ხელშეკრულებას, განავადონ მისი მოქმედება; ოქმის მეშვეობით მთავრობები აკეთებენ ამა თუ იმ დათქმას ხელშეკრულების მიმართ და ა.შ.

ზოგჯერ ოქმის სახელწოდებას ატარებს შეთანხმება, რომელიც არაფრით არ განსხვავდება ჩვეულებრივი ხელშეკრულებისგან.